

АВТОБІОГРАФІЯ СВ. ІГНАТІЯ З ЛОЙОЛИ

A Pilgrims Testament: The Memoirs of St. Ignatius of Loyola,
The Institute of Jesuit Sources, Saint Louis 1995

Переклав з англійської Андрій Маслюх

<http://autobiografialoyola.narod.ru/index.html>

ПЕРЕДМОВА

Автобіографія св. Ігнатія з Лойоли, перекладена досі на три десятки мов, завдяки цьому виданню посяда належне місце і в українській літературній традиції. Хоч драматичний життєвий шлях св. Ігнатія розпочинається в аристократичному середовищі Іспанії далекого ХХ століття, він поступово відкриває для себе ще глибшу драму - драму сповненого любов'ю Бога, який промовляє до його спраглої пізнання душі всечасно, у, здавалося б, найпростіших ситуаціях із повсякденного життя. Так Ігнатій пізнає напруження, яке не спроможне дати йому шляхетне оточення, так розпочинається проща мирянина, який заснував у подальшому найбільший у світі чернечий орден - Товариство Ісуса, відоме назагал як орден Єзуїтів.

Духовна мандрівка Ігнатія розпочалася тоді, коли він ще був мирянином і гадки не мав про чернече життя. Це вже само по собі може послужити цінним уроком для мислячих людей у сучасній Україні, де миряни прагнуть відшукати своє покликання у Церкві і в суспільстві. Характерною ознакою Ігнатієвого життя є пошук - спершу це пошук особистої слави та романтики, та поступово - навіть дуже поступово - він перетворюється на пошук шляхів прибільшення слави Христа і поглиблення любови до Нього. Ігнатієві довелося з'ясувати, що деякі з цих шляхів вели його до миру і цілісності, тоді як інші просто вели в нікуди. Врешті-решт він усвідомив, що його найсокровенніші прагнення збігаються з прагненнями Бога, Пресвятої Тройці, яка створила його і сплатила за нього відкуп, а тепер надихала так, що годі собі й уявити.

Бог діяв через Ігнатія у спосіб, якого той не міг передбачити. Ігнатій не здобув ґрунтовної освіти, а заснований ним орден повсюди знаний завдяки своїй діяльності на інтелектуальній ниві. Ігнатій-єзуїт провів своє життя у Римі на посаді Генерального Настоятеля Товариства Ісуса, а його люди тим часом перебували у найвіддаленіших місцях, у вороже налаштованому оточенні працюючи разом із Ісусом серед тих, хто ще не пізнав глибин нескінченно винахідливої Божої любови.

Якщо в Ігнатієві жив геній, то це яскраво виявляється у створеному ним простому викладі того, як Бог діє в людській душі, прагнучи возз'єднати нас із Собою через служіння у світі, тобто через співпрацю з Христом, який безнастанно працює задля спасіння усіх. Маючи на меті засвідчити це, він залишив нам три твори: по-перше, "Духовні Вправи"; по-друге, Конституції Товариства Ісуса; і, по-третє, цю "Автобіографію". В усьому, що не стосувалося містицизму, Ігнатій був зовсім позбавлений драматизму. Він детально оповідає нам про мандри своєї душі, допомагає усвідомити драму Божої любови до світу - любови, яка не знає меж.

Первісно "Автобіографію" було написано іспанською та італійською мовами, та завдяки критичному ставленню до тексту та вдалим перекладам маємо тепер офіційні версії кількома мовами. В основу цього перекладу українською мовою покладено останню за часом створення англійську версію. Хотілося б висловити глибоку вдячність Сент-Луїському Інституту Єзуїтських Ресурсів, який надав дозвіл на використання опрацьованого у цьому закладі тексту. Кошти на публікацію книги надала Єзуїтська Конференція Сполучених Штатів Америки, канадійці, що підтримують Церкву в Україні, та українці, які прагнуть звеличити присутність Бога у країні, яка пізнала Його ще за сивої давнини. Нехай цей переклад сприяє прибільшенню Божої слави в Україні.

о. Давид Назар, ТІ
Протоігумен Єзуїтів України

ПЕРЕДНЄ СЛОВО ЄРОНІМА НАДАЛЯ

[1] І я сам, і інші отці чули від отця нашого Ігнатія, що він просив Бога зіслати йому три дари перед смертю. Перший, щоб Інститут Товариства було затверджено Апостольським Престолом; другий, щоб те ж саме сталося з "Духовними Вправами"; третій, щоб він зумів написати Конституції.

[2] Пам'ятаючи про це і побачивши, що він отримав усе, чого просив, я відчув острах, щоб він не пішов від нас до кращого життя. Оскільки мені було також відомо, що святі отці, засновники інститутів, дотримувались звичаю складати заповіт і, таким чином, залишати своїм нащадкам поради, які, на їхню думку, мали допомагати останнім вдосконалюватися у чеснотах, то я очікував сприятливої нагоди звернутися до отця Ігнатія з проханням зробити те саме. Така нагода настала в 1551 р.; якось ми були разом і отець Ігнатій сказав: "Щойно я був вище за небо", - гадаю, він власне тоді пережив певний екстаз чи зачудування, як це часто з ним траплялося. Сповнившись благоговінням, я запитав: "І що ж це було, отче?". Та він змінив тему розмови. Тоді, розсудивши, що це і є слухна нагода, я почав просити отця розповісти нам, як Бог керував ним від самого початку його навернення, щоб розповідь ця стала для нас чимось на взірць заповіту та вітцівської настанови. Я мовив: "Бо зараз, отче, коли ви отримали ті три дари, що їх прагнули здобути перед тим, як нас покинете, ми боїмося, що Бог може покликати вас до Себе".

[3] Отець зіслався на свою зайнятість: він не міг приділити цій справі ні уваги, ні часу. Утім він мовив: "Відслужіть три Меси з цим наміренням, Поланко, Понсе і ви, й після молитви скажете мені, що думаєте з цього приводу". "Ми думатимемо достеменно так само, як і тепер". Тоді він вельми м'яко наголосив: "Робіть, як кажу". Ми так і вчинили й продовжували обстоювати свою думку; він у відповідь пообіцяв задовільнити наше прохання. Наступного року, повернувшись із Сицилії, щоб невдовзі від'їхати до Іспанії, я поцікавився в отця, чи він уже щось зробив. "Нічого", - була відповідь. У 1554, приїхавши з Іспанії, я запитав знову. Він за це ще й не брався. Тож я, піддавшись невідь-якій спонуці, твердо сказав: "Збігло вже майже чотири роки з тих пір, отче, як я попросив вас не тільки від свого імені, але й від імені інших отців повідати нам, як Бог провадив вас від самого початку вашого навернення. Ми переконані, що це принесло б неабияку користь і нам самим, і цілому Товариству. Проте, побачивши, що ви не надто схильні вволити наше прохання, насмілюсь вас запевнити: якщо ви зробите те, чого ми так прагнемо, то ми використаємо цей дар із щонайбільшою старанністю; якщо ж ні, то ми не дозволимо собі цим засмучуватись, а довіримося Господеві так, наче ви написали все, про що вас просили".

[4] Отець не відповів нічого, але (гадаю, того ж таки дня) покликав о. Луїса Гонсалеса і почав свої оповіді, які отець Гонсалес, маючи чудову пам'ять, згодом записував. Так постали Acta Patris Ignatii, які переходять нині з рук у руки. О. Луїс був електором на першій Генеральній Конгрегації, де його обрали асистентом Генерального Настоятеля, о. Лаїнеса. Пізніше він став духовним наставником короля Португалії Себастьяна; то отець, що відзначається багатьма чеснотами.

О. Гонсалес писав частково іспанською, частково італійською - залежно від того, які писці були в його розпорядженні. Латинський переклад зробив вчений і добродішесний о. Анібал дю Кудре. І автор, і перекладач живуть ще й досі.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО ДА КАМАРИ

Четвертого серпня 1553 року, зранку у п'ятницю, напередодні свята Божої Матері Сніжної, коли отець був у саду біля дому чи будинку, званого Герцогським, я почав розповідати йому про певні особливості, властиві моїй душі. Серед іншого я згадав і про марнославство. Отець порадив мені вдатися до таких ліків: часто оповідати все про себе Богові, намагаючись розказати йому про всіляке добро, яке знаходжу в собі, визнаючи, що це добро - його, і дякуючи йому за нього. Він говорив мені про це так, що я відчув велику втіху і не міг стримати сліз. Так, отець розказав, як зазначена вада два роки дошкуляла йому настільки, що коли в Барселоні він зійшов на корабель, який плів до Єрусалима, то не насмілювався й слова комусь зронити про те, що прямує в Єрусалим; також він пригадав інші подібні випадки. Далі він повідав, який душевний спокій охоплював його за таких обставин.

За годину чи дві після цього ми увійшли до будинку, щоб пообідати. Коли магістр Поланко і я трапезували разом із отцем, останній сказав, що магістр Надаль та інші члени Товариства часто про щось його просили, та він все ніяк не міг на це зважитися. Проте, подавшись після розмови зі мною до свого покою, він відчув таке щире прагнення це зробити (його слова наводили на думку, що Бог вказав йому на це як на обов'язок), що прийняв остаточне рішення: розповісти про все, що відбувалося в його душі аж дотепер. Він також вирішив, що я маю бути тим, кому він усе це повідає.

У той час отець почувався зовсім погано і не давав собі й одного зайвого дня життя. Почувши, що хтось говорить: "Я зроблю це за тиждень чи два", - він завжди здивовано перепитував: "Як, невже ви думаете прожити так довго?" Одначе цим разом він сказав, що сподівається прожити ще три чи чотири місяці, аби завершити цю справу. Наступного дня я заговорив із ним, поцікавившись, коли він хотів би розпочати; у відповідь він звелів, щоб я нагадував йому про це щодня (не пам'ятаю, скільки днів), аж доки він не буде готовий. Та відкладаючи цю справу через зайнятість, пізніше він попросив мене нагадувати йому щонеділі. Тож у вересні (не пам'ятаю, якого числа) отець викликав мене і почав розповідати про все своє життя і юнацькі вибрики; робив він це ясно і чітко, додаючи всілякі подробиці. Пізніше того ж місяця він викликав мене ще три чи чотири рази і довів розповідь до перших днів свого перебування в Манресі; про це свідчить різниця між почерками.

Розповідає отець так само, як робить усе інше. Він говорить так ясно, що все минуле наче оживає перед очима слухача. Таким чином, не було жодної проблеми про щось розпитувати, бо отець не забував згадати усе, що допомагало як слід зрозуміти його розповідь. Тож, нічого не кажучи отцеві, я одразу почав записувати оповідь, спершу роблячи нотатки власноручно, а потім надаючи їй того вигляду, в якому вона існує зараз. Я намагався не вживати інших слів, окрім тих, які почув від отця. Якщо у чомусь я, побоююсь, і схибив, то це можна пояснити тим, що, маючи на меті не відступати від слів отця, я не зумів повною мірою розкрити суть деяких із них.

Так я писав, як сказано вище, до вересня 1553 року; проте відтоді і до того, як 18 жовтня 1554 року приїхав о. Надаль, отець увесь час відмовлявся, посилаючись на якусь недугу чи різні невідкладні справи й кажучи: "Коли цю справу буде завершено, нагадай мені про це"; коли ж приходила пора і я йому нагадував, віна казав: "Тепер ми маємо клопіт із тим і тим; нагадаєш мені, коли впораємося".

Приїхавши, о. Надаль вельми втішився, що почин зроблено; проте він став просити мене поквapati отця, не раз доводячи мені, що отець не може зробити для добра Товариства нічого понад це і що ця справа воістину є тим самим, що й заснувати Товариство. Він сам пропонував мені нагадати про це після того, як закінчиться справа із забезпеченням Колегії, а коли вона закінчилася - то після того, як завершиться справа пресвітера Йоана і відішлють пошту.

Ми знову взялися до справи 9 березня, але власне тоді Папі Юлію III стало зовсім погано, і двадцять третього числа він помер, тож отець відклав нашу справу доти, доки не буде нового Папи. Папу обрали, та він зараз-таки захворів і помер (то був Марцелл). Отець тягнув до обрання Папи Павла IV, а тоді з огляду на сильну спеку та зайнятість все відтермінував і відтермінував свій виклад аж до 21 вересня, коли почали обговорювати мій від'їзд із дорученням до Іспанії. З цієї причини я наполіг, щоб отець виконав обіцянку, яку дав мені. Тож він призначив мені зустріч зранку двадцять другого у Червоній Вежі. Відслуживши Месу, я нагадав йому про себе і поцікавився, чи вже час.

Він відповів, що я маю чекати його в Червоній Вежі й бути там, коли він прийде. Я гадав, що мені доведеться чекати довго; і от, коли я стояв неподалік від входу і розмовляв з одним із братів, який щось у мене спитав, підійшов отець і став мені докоряти, бо я виявив непослух і не дожидався його у Червоній Вежі. У той день він нічого більше не схотів робити.

Небавом ми знову почали наполягати на своєму. Тоді він повернувся до Червоної Вежі і почав диктувати, походжаючи туди й сюди, як і зажди перед тим. Щоб бачити його обличчя, я присунувся трохи ближче, та отець сказав: "Дотримуйся правила". Коли ж, пропустивши повз вуха цю заувагу, я знову двічі чи тричі наблизився до нього, він повторив її і вийшов. За якийсь час він повернувся до тієї ж Вежі і закінчив диктувати мені те, що записано. Проте, зважаючи на те, що я вже ось-ось мав вирушити в дорогу (напередодні мого від'їзду був останній день, коли отець говорив мені про це), я не міг записати все повністю в Римі. У Генуї ж, не знайшовши іспанського писця, я продиктував італійською те, що привіз з Рима в стислому викладі. Закінчив я писати в грудні 1555 р. в Генуї*.

-----
* У примірниках оригінального іспанського тексту поданого вище переднього слова Луїса Гонсалвеша да Камари, що дійшли до нашого часу, двох останніх абзаців немає. Рукописи раптово обриваються посеред останнього речення перед зазначеними абзацами, які перекладено з давньої латинської версії.

АВТОБІОГРАФІЯ СВ. ІГНАТІЯ З ЛОЙОЛИ

У цьому перекладі було збережено традиційний поділ на розділи з додаванням заголовка та дати на початку і кількох пояснювальних приміток у кінці. Їх пронумеровано відповідно до параграфа чи уривка, яких вони стосуються.

Протягом певного часу у вжитку була стандартна нумерація параграфів. Зараз, після укладення комп'ютеризованого індексу праць св. Ігнатія, здійснено перехід на нову систему нумерації, яка дуже нагадує нумерацію біблійних стихів. Уперше цю систему запроваджено в поточному виданні. Кожна нарядкова цифра перед словом відноситься до уривка, що починається в тому самому рядку зі слова, яке стоїть після найважливішого тут знака пунктуації: зазвичай це крапка (.), проте може бути й тире (-) чи кома (,).

Маргінальні коментарі да Камари, які вважаються невід'ємною частиною тексту, подано прямим шрифтом внизу сторінки, на якій їх зроблено (на цьому сайті - курсивом).

1. Памплона і Лойола: 1521-1522

[1] До двадцяти шести років він віддавався марноті світу; найбільше йому були до вподоби ратні вправи, позаяк відчував він велике і безглузде бажання здобути славу.

2 Тож, перебуваючи в одній фортеці, яку обступили французи й де усі вважали за краще здатися за умови збереження життя - бо ясно бачили, що не можуть чинити опір, -

3 він навів алькальдові* стільки причин, що зумів переконати його не припиняти оборону, хоч це й суперечило думці офіцерів, яким, утім, додавав хоробрости його дух та рішучість.

4 Коли настав день, в який очікували ворожого бомбардування, він висповідався перед одним із цих своїх бойових побратимів.

5 А коли бомбардування розпочалося і вже якийсь час тривало, йому в ногу влучило гарматне ядро, повністю її роздробивши; ядро це пройшло у нього між ногами, відчутно поранивши також і другу ногу.

-----
* Алькальд - голова міської управи, який виконував також обов'язки судді. - (прим. пер.)

[2] 1 Побачивши, що він упав, оборонці фортеці невдовзі здалися французам, які, оволодівши нею, поставилися до пораненого дуже добре, поводячись із ним люб'язно й ввічливо.

2 І після того, як він пробув у Памплоні дванадцять чи п'ятнадцять днів, його на ношах відправили додому.

3 Тут йому стало зовсім кепсько. Усі лікарі та хірурги, які зібралися довкола нього, розсудили, що ногу потрібно знову зламати і заново скласти кістки,

4 стверджуючи, що вони не на місці, бо їх погано склали спочатку або ж пошкодили в дорозі; видужати так він не міг.

5 Тож йому ще раз довелося пройти через цю бойню; як і в інших подібних випадках до того чи опісля, він не зронив ні слова й нічим не виявив болю, хіба що міцно стискав кулаки.

[3] 1 А проте йому ставало все гірше й гірше, і він перестав їсти; з'явилися й інші ознаки, які зазвичай свідчать про наближення смерті.

2 Настав празник св. Йоана, й лікарі, не маючи особливих сподівань на те, що він повернеться до здоров'я, порадили йому висповідатися;

3 тож напередодні празника свв. Петра і Павла він прийняв Таїнства. Лікарі сказали, що якщо до півночі не стане краще, то його можна вважати мертвим. Хворий завжди вшановував св.. Петра, і Господь наш зволив, щоб власне тієї півночі він почав одужувати. Покращення наставало так швидко, що за кілька днів дійшли висновку: життя його поза небезпекою.

[4] 1 Але коли його кістки зрослися, то виявилось, що якась кістка під коліном наводить на іншу, й тому одна нога у нього коротша за другу. Кістка ця виступала настільки, що нога мала просто-таки потворний вигляд.

2 Знести цього він не міг, позаяк плекав мрії про успіх у світі і гадав, що це йому зашкодить; тому він запитав у хірургів, чи не можна зрізати зазначений нарід.

3 Ті відповіли, що зрізати, звісно, можна, але біль при цьому буде більшим за все, що йому довелося доти пережити, бо нога вже загоїлася, і для того, щоб зрізати нарід, потрібен час.

4 Однак він з власної волі вирішив зазнати описаних тортур, хоч його старший брат був вражений і сказав, що сам він ніколи не відважився б знести такий біль; поранений, утім, витримав його зі своїм звичним терпінням.

[5] 1 Коли зайву плоть та кість було зрізано, йому призначили лікувальні вправи, щоб нога не залишилась короткою; її часто розтирали мазями, а також витягували за допомогою знарядь, які немало днів завдавали йому жахливих мук.

2 Проте наш Господь втримав його у здоров'ї; небавом він відчув себе так добре, що, сказати б, майже одужав, коли б не нога, на яку йому важко було ступати, й він хоч-не-хоч мусив зоставатися в ліжку.

3 А позаяк він вельми полюблив читати світські книги й "сумнівні", відомі під назвою лицарських романів, то, почувши себе краще, попросив, щоб йому дали якісь з них, аби збавити час.

4 Однак в тій оселі не знайшлося жодної з книг, що їх він зазвичай читав, і йому дали Життя Христа та книгу життій святих кастильською мовою.

[6] 1 Перечитавши їх багато разів, він вподобав собі те, про що в них йшлося.

2 Проте, відкладаючи час від часу книгу, він іноді замислювався над речами, про які читав, іноді ж - над тим, про що звик міркувати раніше.

3 З-поміж багатьох недолугих помислів, що спадали йому на думку, один так оволодів його серцем, що він міг обмірковувати його і дві, і три, і чотири години, зовсім цього не усвідомлюючи:

4 він уявляв собі, що робитиме на службі у певної дами; засоби, якими він скористається, щоб дістатися до місця, де вона живе; дотепи й слова, з якими до неї звертатиметься; ратні подвиги, які звершить їй на догоду.

5 Він так цим захопився, що був геть неспроможний збагнути: мети цієї годі сягнути, оскільки згадана вище дама не просто шляхетного роду, вона не графиня і не герцогиня; становище її значно вище за будь-яке з двох названих.

[7] 1 Та попри все це, Господь наш допомагав йому, спонукаючи до інших думок, породжених тим, про що він читав.
2 Читаючи про життя нашого Господа та святих, він часто зупинявся й міркував, запитуючи себе: "А якщо я зроблю те, що зробив св. Франциск, чи те, що зробив св. Домінік?"
3 Так він розважав над багатьма питаннями, які вважав добрими, завжди обираючи для себе щось складне та важке; утім тоді йому здавалося, що здійснити задумане не так уже й тяжко.
4 Проте він нічого не робив, а лишень доводив собі: "Св. Домінік зробив це, отже, і я це маю зробити; св. Франциск зробив це, отже, і я це маю зробити".
5 Ці думки теж займали в нього багато часу; та все ж поміж ними приходили до голови й інші, світські, про які мовилося вище, він вдіяв немало часу і їм.
6 У такій послідовності навідувалися тоді до нього різні думки, і він завжди надовго замислювався над кожною з них,
7 чи то обмірковуючи світські подвиги, які прагнув вчинити, чи то застановляючись над Божими речами, які поставали у нього в уяві, аж доки не втомлювався від них та не відкладав убік, беручись до чогось іншого.

[8] 1 Проте між цими думками була певна різниця. Коли він обдумував світські справи, то спершу вельми ними захоплювався, одначе згодом, втомившись і відігнавши від себе такі помисли, з'ясував, що вони не приносять йому великого вдоволення.
2 А от коли він міркував про те, щоб вирушити босоніж до Єрусалима, живлячись у дорозі одною лишень зелениною і дотримуючись всіх тих суворих правил, що їх бачив у святих,
3 то не тільки відчував втіху, думаючи про це, але й навіть тоді, коли такі думки відходили вбік, залишався вдоволеним та радісним.
4 Утім він цього не зауважував і не зупинявся, щоб обміркувати цю відмінність, аж доки йому трохи не відкрилися очі, і він став чудуватися нею і її осмислювати,
5 усвідомлюючи з власного досвіду, що одні думки породжують в ньому сум, а інші - радість. Помалу він почав бачити відмінність між духами, що діяли в ньому: один від диявола, другий - від Бога*.

-----
* Таким були його перші роздуми про Божі речі; згодом, коли він укладав "Вправи", це послужило для нього точкою відліку в роз'ясненні відмінностей між духами.

[9] 1 З цього уроку він почерпнув немало світла і почав з більшою охотою розважати над своїм минулим життям і великою потребою понести покуту за нього.
2 Тут його охопило бажання наслідувати святих, хоч він і не замислювався над подробицями, а лишень обіцяв з Божої ласки чинити так, як чинили вони.
3 Єдине бажання, одначе, яке він хотів здійснити, щойно одужає, було податися до Єрусалима, як уже згадувалося вище, дотримуючись благочестивих звичаїв та постів тією мірою, якою схоче добрий дух, розпалений у ньому Богом.

[10] 1 І так він почав забувати свої колишні думки завдяки святим бажанням, які його охопили і підтвердилися через духовне пізнання, про яке піде мова нижче.
2 Однієї ночі, коли він не спав, у нього перед очима ясно постав образ Пресвятої Діви зі святим дитям Ісусом. Це видіння упродовж тривалого часу приносило йому неабияку втіху, й також сповнювало такою відразою до всього його дотеперішнього способу життя,
3 зокрема ж до речей плотських, що йому видавалося, наче його дух позбувся всіх образів, доти в ньому закарбованих.

4 Тож з тієї пори і до серпня 1553 року, коли пишуться ці рядки, він не давав плотським бажанням ані щонайменшого попуску. Відтак це можна вважати Божим діянням, хоч він ніколи не насмілювався цього визнати, а лишень підтверджував сказане вище.

5 Проте його брат та інші домашні зауважили зміни, що відбулися всередині його душі.

[11] 1 Він же, нічим особливо не переймаючись, ревно продовжував читати і плекати благочестиві наміри; розмовляючи зі своїми домашніми, постійно твердив їм про Божі діяння, принісши, таким чином, неабияку користь їхнім душам.

2 Позаяк він вельми вподобав собі згадані вище книги, йому прийшла до голови думка коротко занотувати найсуттєвіше з Життя Христа і святих;

3 він, отже, розпочав старанно укладати книгу (у той час йому вже можна було вставати і трохи ходити по дому), записуючи слова Христа червоним чорнилом, а слова Матері Божої - блакитним;

4 папір було вилощено та розліновано, а написи зроблено доладним почерком, оскільки писцем він був просто чудовим*.

5 Частину свого часу він присвячував писанню, а частину - молитві.

6 Найбільшу ж втіху йому приносило споглядання неба і зірок; він часто вділяв цьому заняттю немало часу, бо власне тоді відчував усередині незмірне прагнення служити нашому Господеві.

7 Нерідко він міркував про цей свій намір і жалкував, що ще не повністю одужав, аби ступити на обраний шлях.

-----
* Ця книга мала близько 300 сторінок in quarto, усі повністю списані.

[12] 1 Зважаючи, що робитиме після повернення з Єрусалима, й замисливши повсякчас провадити життя у покаянні, він подумав, що міг би вступити до картузіянського монастиря в Севільї, не називаючи його імені, щоб його не можна було розшукати, і не живлячись нічим, крім зеленини.

2 Проте, коли він знову заходився обмірковувати ту покуту, яку хотів відбутися, крокуючи світом, бажання потрапити до картузіян охолело через побоювання, що він не зможе там дати вихід тій ненависті до себе самого, яка в ньому постала.

3 Утім він все ж дав доручення одному з домашніх слуг, який вирушив до Бургоса, зібрати відомості про правила тамтешнього картузіянського монастиря, і те, що він дізнався, видалося йому непоганим.

4 Але з огляду на згадану вище причину, а також через те, що його цілковито захопила мандрівка, яку він планував невдовзі здійснити, він не надто цим переймався, оскільки про монастир можна було вести мову тільки після повернення.

5 Натомість, відчувши себе трохи сильнішим, він дійшов висновку, що настав час вирушати в дорогу, і сказав братові:

6 "Пане, як вам відомо, герцог Нахери вже знає, що я здоровий. Буде чудово, якщо я тепер вирушу до Наварета" (герцог тоді знаходився власне там)*.

7 Брат провів його до одного покою, потім до іншого, і, не шкодуючи сповнених почуттям слів, почав благати його не покидати рідної оселі та зважити, які сподівання покладає на нього люд і як багато він може сягнути, - та чимало всього іншого в такому ж дусі, намагаючись відвернути його від добрих намірів.

8 Однак він зумів відповісти так, що, не ухиляючись від істини (позаяк відзначався тепер неабиякою чутливістю стосовно цього), вислизнув від брата.

-----
* Його брат та інші домашні підозрювали, що він має намір здійснити якусь рішучу зміну.

2. Дорога до Монтсеррата: 1522

[13] 1 Коли ж він вже сів верхи на віслюка, інший брат висловив бажання їхати з ним до Оньяте. Дорогою Ігнатій переконав брата долучитися до нічного чування у храмі Божої Матері в Арансасу.

2 Тієї ночі він молився, щоб здобути нову силу й наснагу для здійснення своєї мандрівки. Брата він залишив в Оньяте, в оселі сестри, яку той мав намір відвідати, а сам подався далі, у Наварет*.

3 Пригадавши, що в домі герцога йому заборгували кілька дукатів, він подумав, що було б добре забрати їх, і написав записку скарбникові.

4 Скарбник відповів, що у нього немає грошей, однак герцог, почувши це, мовив, що їх може не вистачити для кого завгодно, та тільки не для Лойоли, якому він хотів надати з огляду на колишні заслуги добру посаду, якщо б лишень той погодився.

5 Тож він отримав свої гроші і розпорядився роздати їх кільком особам, яким заборгував, а частину віддати на статую Матері Божої, яка знаходилася в поганому стані; тепер її мали полагодити і гарно прикрасити.

6 Відпустивши двох слуг, які з ним приїхали, він сам вирушив з Наварета до Монтсеррата.

-----
* З того дня, як Ігнатій покинув рідну оселю, він щонаочі дотримувався цього звичаю.

[14] 1 На шляху туди з ним трапилася одна подія, яку непогано було б описати: вона може допомогти зрозуміти, як Господь наш поведився з душею, яка була ще сліпою, хоч і горіла бажанням служити Йому тією мірою, якою Його пізнавала.

2 Отже, він дійшов висновку, що повинен здійснити великі вчинки покаяння, прагнучи радше догодити Богові й потішити Його, ніж спокутувати свої гріхи.

3 Тож коли йому доводилося відбувати певну покуту, до якої вдавалися святі, він неодмінно вирішував зробити не тільки те саме, але й ще більше*.

4 З таких думок він черпав усю свою втіху, й гадки не маючи про якісь внутрішні властивості, не відаючи, що таке смирення, милосердя чи терпіння або ж проникливість, яка дає змогу керувати згаданими якостями і належним чином їх вділяти.

5 Весь його задум полягав у тому, аби звершити такі великі зовнішні діяння з тих міркувань, що святі чинили так задля Божої слави; при цьому він не надто замислювався над своїми подальшими планами.

-----
* Він відчував таку відразу до своїх колишніх гріхів і настільки живе прагнення здійснити великі подвиги заради любови до Бога, що, зовсім не вважаючи ці гріхи прощеними, все ж не надавав їм великої уваги, коли відбував покуту, яку задумував.

[15] 1 Коли він, отже, просувався своєю дорогою, до нього наблизився верхи на віслюку якийсь мавр. Вони поїхали далі разом, бесідуючи, і, зрештою, повели мову про Божу Матір; мавр сказав, що, на його думку, Діва могла зачати без чоловіка,

2 але він не міг повірити, що і після народження дитини вона залишилася незайманою.

Обґрунтовував він це, наводячи природні причини, які спадали йому на думку.

3 Хоч прочанин і подав чимало різних аргументів, переконати свого співрозмовника у протилежному йому не вдалося.

4 Мавр вирушив вперед так швидко, що незабаром зник з поля зору, і йому не залишалося нічого іншого, як розмірковувати про те, що ж, властиво, відбулося у нього з цим мавром.

5 Тут його поглинули різні почуття, які викликали невдоволення в його душі, позаяк йому здавалося, що він не виконав свого обов'язку.

6 Це спричинило в ньому обурення супроти мавра, оскільки йому здавалося тепер, що вчинив неправильно, дозволивши якомусь маврові говорити таке про Божу Матір, коли натомість мав би стати в обороні її чести.

7 Тож він відчув спокусу вирушити на пошуки згаданого мавра і віддячити йому за так слова добрячим ударом кинджала. Ця боротьба бажань тривала у нього всередині доволі довго, і йому так і не вдалося зрештою дійти якогось рішення стосовно того, що ж, тепер робити.

8 Мавр, який подався вперед, сказав йому, що прямує до одного місця трохи далі по тій же дорозі, зовсім недалеко від битого шляху, хоче цей битий шлях там і не проходив.

[16] 1 Тож, стомившись врешті-решт гадати про те, що робити, і не дійшовши якогось однозначного висновку, він прийняв таке рішення: відпустити повіддя і дати віслюкові самому дійти до роздоріжжя.

2 Якщо віслюк поверне на сільську дорогу, то він розшукає мавра і почастує того кинджалом; якщо ж віслюк не піде до села, а попрямує битим шляхом, то маврові доведеться дати спокій.

3 Як задумав, так і вчинив; Господь же наш розсудив, щоб віслюк пішов битим шляхом, а не до села, хоч до нього залишалося якихось тридцять чи сорок кроків і вела туди вельми широка і добра дорога.

4 Заїхавши до одного містечка перед Монтсерратом, він вирішив придбати там вбрання, яке надумав носити і в якому мав намір їхати до Єрусалима.

5 Він купив тканину, з якої зазвичай шиють мішки, зіткану не надто старанно і страшенно колючу, а тоді звелів зшити з неї довгу одежину, що сягала до п'ят. Також він купив посох і невелику тиковку; усе це він приторочив до сідла свого віслюка*.

-----
* Ще він купив плетені туфлі, з яких взував тільки одну; це було пов'язано не з якимось дивацтвом, а з тим, що одна нога, цілком перев'язана бандажем, була у настільки запущеному стані, що, хоч він їхав верхи, щоночі напухала, і він вирішив, що на цій нозі варто носити взуття.

[17] 1 По тому він вирушив до Монтсеррата, розмірковуючи, як звичайно, про ті подвиги, що їх мав звершити заради любови до Бога.

2 А позаяк в голові у нього вертілися байки на взірць "Амадіса Галльського" та інших подібних книжок, йому повсякчас спадали на думку схожі помисли.

3 Тож він вирішив цілу ніч чувати над своєю зброєю, не сідаючи й не лягаючи, а стоячи - трохи на ногах, трохи навколішки - перед вітварем Матері Божої в Монтсерраті, де він надумав залишити своє вбрання і зодягнутися в лати Христові.

4 Покинувши це місце, він вирушив далі, обдумуючи, як то було в нього заведено, свої подальші наміри. Прибувши до Монтсеррата, помолившись і полагодивши справи з духівником, прочанин письмово здійснив загальну сповідь;

5 на це в нього пішло три дні. Він домовився з духівником про те, щоб той подбав про його віслюка, а його меч та кинджал щоб поклали у церкві до вітваря Матері Божої.

6 То була перша людина, яка дізналася про прийняте ним рішення, оскільки до тієї пори прочанин не зв'язав свого задуму жодному духівникові.

[18] 1 Напередодні празника Божої Матері в березні 1522 року, вночі, він якомога потаємніше пробрався до одного жебрака і, скинувши з себе все вбрання, віддав його жебракові; вдягнувся в одежину, яку собі вибрав, попрямував до вівтаря Матері Божої і став перед ним навколішки.

2 Так, то на колінах, то стоячи зі своїм посохом в руках, він провів цілу ніч.

3 На світанку, побоюючись, щоб його не впізнали, він вирушив у дорогу, вибравши не прямий шлях до Барселони, на якому багато хто міг його упізнати та віддати шану,

4 а повернувши до містечка під назвою Манреса. Там він мав намір на кілька днів затриматися у заїзді, а також занотувати дещо у своїй книзі; її він зберігав вельми сумлінно і знаходив у ній неабияку втіху.

5 Коли він уже знаходився десь за лігу від Монтсеррата, його поспіхом наздогнав якийсь чоловік і запитав, чи віддав він свій одяг жебракові, як це стверджував останній.

6 Коли він відповів ствердно, на очі йому набігли сльози через співчуття до жебрака, якому він віддав одяг: співчуття, позаяк він збагнув, що жебракові цьому не давали проходу, гадаючи, що те вбрання він десь поцупив.

7 Та хоча як він не намагався уникати уваги до своєї особи і виявив пошанування, йому не вдалося довго пробути в Манресі, не викликаючи серед людей розмов про вчинені ним великі діяння, пов'язані перш за все з тим, що відбулося в Монтсерраті; невдовзі значно перевищили істину: він, мовляв, відмовився від великого доходу і т.д.

3. Перебування в Манресі: 1522-1523

[19] 1 У Манресі він щодня просив милостиню. Він не їв м'яса і не пив вина, навіть коли йому їх пропонували. Не постив він тільки в неділю, і якщо в цей день йому давали трохи вина, то він його випивав. Позаяк колись він дуже дбав про своє волосся (а воно у нього було гарне), як веліла тогочасна мода,

2 тепер він вирішив дати йому волю рости згідно зі своєю природою, не розчісувати його, не стригти й нічим не покривати ні вдень, ні вночі.

3 З тих же міркувань він перестав обрізати нігті на пальцях рук і ніг; бо теж колись надто цим переймався.

4 Коли він перебував у заїзді, то не раз серед білого дня йому траплялося бачити у повітрі щось біля себе. Це приносило йому неабияку втіху, бо було прекрасним, просто казковим.

5 Він не міг добре розгледіти, що саме це було, проте йому буцімто видавалося, наче воно має форму змії з безліччю якихось леліток, що сяяли, немов очі, хоч і не були очима.

Приглядаючись до цієї речі, він відчував неабияке вдовolenня і втіху; чим частіше він її бачив, тим сильнішою ставала його втіха. Коли ж видіння щезло, його охопило невдоволення.

[20] 1 До тієї пори він постійно знаходився майже в одному й тому ж душевному стані незмінної радості, не знаючи анічогісінько про внутрішню духовність.

2 У дні, коли він бачив видіння чи трохи раніше, ніж воно почало поставати у нього перед очима (бо тривало воно не один день), його стала діймати одна надокучлива думка, яка наче засвідчувала важкість життя, що його він провадив, і виливалася у запитання: "Як же ти витримаєш таке життя ті сімдесят років, які маєш прожити?"

3 Відчуваючи, що вона походить від ворога, він внутрішньо, з великою силою відповідав: "Ниций негіднику! Чи можеш ти пообіцяти мені бодай годину життя?" Так він подолав цю спокусу і зберіг спокій.

4 То була перша спокуса, яка навідала його після згаданого вище.

5 Це сталося, коли він входив до храму, де щодня слухав головну Месу, вечірню і повечір'я; усі служби співали, і це приносило йому велику втіху. Зазвичай він читав на Месі Страсті, завжди зберігаючи вже звичний для себе спокій.

[21] 1 Проте невдовзі після згаданої вище спокуси він почав відчувати, що в його душі вершаться великі зміни. Іноді його охоплював такий поганий настрій, що ні в чому - ні у промовлянні молитов, ні у слуханні Меси, ні в будь-якому іншому різновиді поклоніння, до якого міг вдатися, - він не знаходив розради.

2 Часом же на нього находило щось цілком протилежне, до того ж відбувалося це настільки несподівано, що він, здавалося, скидав із себе зажуру й розпуку так легко, як, приміром, скидаємо з плеча плащ.

3 Тоді він почав відчувати острах, викликаний цими змінами, яких ніколи досі не зазнавав, і сам себе запитував: "Що ж це за нове життя, яке ми зараз розпочинаємо?"

4 У той час він все ще розмовляв вряди-годи з духовними людьми, які поважали його і хотіли з ним говорити,

5 оскільки, хоч у нього й не було особливого поняття про царину духа, він своїми словами засвідчував велику ревність і прагнення робити поступ у служінні Богові.

6 На ту пору в Манресі перебувала одна жінка похилого віку, яка віддавна була Божою служницею; її знали в багатьох частинах Іспанії, і якось навіть католицький король викликав її до себе, щоб дещо їй повідати.

7 Одного дня ця жінка, бесідуючи з новим Христовим воїном, мовила до нього: "О, нехай мій Господь Ісус Христос зволить колись явитися перед вами!"
8 Та він злякався цих слів, сприйнявши їх цілком буквально: "Як це Ісус Христос явиться переді мною?"
9 Він продовжував дотримуватися свого звичаю і щонеділі сповідався та причащався.

[22] 1 Та тут його почали вельми непокоїти докори сумління,
2 бо, хоч загальна сповідь, яку він здійснив у Монтсерраті, була вельми ретельною, й, окрім того, її було викладено на письмі,
3 йому все ж іноді здавалося, що в дечому він не зізнався. Це завдавало йому неабиякого болю; він висповідався, згадавши про свої сумніви, але й сповідь не принесла йому заспокоєння.
4 Тож він почав шукати якихось духовних осіб, які могли б вигоїти зазначені вагання, однак йому нічого не допомагало.
5 Зрештою, один доктор з катедрального собору, чоловік вельми духовний, який там проповідував, під час однієї сповіді сказав йому записати все, що лишень зуміє пригадати.
6 Він так і вчинив, але після сповіді сумніви й далі поверталися і з кожним днем ставали все більше плутаними; через це він зазнавав великих страждань.
7 Хоч він був геть-чисто переконаний, що ці докори сумління завдають йому чималої шкоди і що було б незле їх позбутися, самотужки йому не вдавалося цього зробити.
8 Іноді він гадав, що зцілится б, якби сповідник наказав йому в ім'я Ісуса Христа не згадувати на сповіді нічого з минулого, проте не наважувався попросити про це сповідника.

[23] 1 Хоч він цього й не просив, сповідник звелів йому не сповідати нічого з минулого, якщо лишень це не буде щось цілком ясне.
2 Проте для нього все це власне й було цілком ясним, і тому згадане веління не стало йому у пригоді; отже, він продовжував каратися своїми сумнівами.
3 У той час він мешкав у кімнатці, яку вділили йому домініканці у своєму монастирі. Він продовжував ревно молитися по сім годин на день, стоячи навколішки, всякчас ставав з ліжка опівночі, а також і далі дотримувався всіх інших праведних практик, про які вже йшла мова раніше.
4 Одначе в жодній з них він не знаходив ліків супроти своїх докорів сумління, які терзали його ось уже багато місяців.
5 Якось він, виснажений ними, почав молитися і, відчувши приплив завзяття, став уголос взивати до Бога такими словами:
6 "Допоможи мені, Господи, бо я не знаходжу зцілення ні в людях, ні в будь-якому іншому створінні; а проте, якби я думав, що можу знайти його, жодна праця не була б заважкою для мене.
7 Ти сам, Господи, покажи мені, де маю шукати; навіть якщо мені доведеться бігти за якимось собачам, щоб воно дало мені зцілення, я це зроблю!"

[24] 1 Коли у нього в голові вирували такі думки, він часто відчував сильну спокусу викинутися назовні через великий отвір, який знаходився в його кімнаті, неподалік від того місця, де він молився.
2 Але, усвідомлюючи, що вбивати себе - то гріх, він знову кричав: "Господи, я не зроблю нічого, що могло б образити Тебе", повторюючи і ці, і попередні свої слова багато разів.
3 Тут зненацька йому на думку спала історія одного святого, який, маючи на меті отримати від Бога щось, чого дуже прагнув, провів хтозна-скільки днів без їжі, аж доки не одержав те, чого хотів.

4 Добре над цим поміркувавши, він, зрештою, вирішив і собі піти цим шляхом, сказавши, що не їстиме і не питиме, аж доки Бог не прийде йому на допомогу або ж доки не побачить, що смерть вже недалеко.

5 Якщо станеться так, що він опиниться на межі і йому загрожуватиме смерть, якщо він не поїсть, то щойно тоді у нього був намір попросити хліба і поїсти (наче й справді на порозі смерті він зумів би про щось попросити чи щось з'їсти).

[25] 1 Сталося це в неділю, після того, як він прийняв причастя; і цілий наступний тиждень він не поклав до рота ані крихти, не припиняючи виконувати свої звичні вправи, навіть відвідуючи богослужіння і молячись навколішки, хоч би й опівночі і т.д.

2 Однак, коли настала наступна неділя, і йому треба було іти до сповіді, він, маючи звичку детально розповідати сповідникові, що робив, сказав йому також і про те, що упродовж цього тижня нічого не їв.

3 Сповідник звелів йому перервати цей піст, і він, хоч і почувався ще сильним, прислухався до слів сповідника; того дня й наступного сумніви його не бентежили.

4 Проте третього дня, у вівторок, він під час молитви почав пригадувати свої гріхи;

5 і так обмірковував один за одним гріхи, скоєні у минулому, наче нанизуючи їх по одному на довгу шворку, аж доки не відчув, що зобов'язаний знову висповідатися.

6 Та внаслідок таких думок у нього з'явилася відраза до життя, яке він провадив, а також бажання покинути його. Таким чином, Господь зволив, щоб він прокинувся, немов зі сну.

7 І от, маючи вже певний досвід стосовно розмаїття духів, здобутий завдяки урокам, що їх йому дав Бог, він почав міркувати про те, за допомогою яких засобів прийшов зазначений дух, і так прийняв однозначне рішення не згадувати більше на сповіді нічого з минулого;

8 з того дня і надалі його не терзали вже докори сумління, і він був цілком упевнений, що це Господь наш милосердно побажав визволити його.

[26] 1 Окрім семи годин, присвячених молитві, він також заходився допомагати у справах духа деяким душам, які приходили, розшукуючи його. Решту дня він проводив у роздумах про божественне, залежно від того, над чим розмірковував чи що читав у той день.

2 Проте варто було йому прилягти, як його часто охоплювало почуття великого просвітлення, великої духовної втіхи; це забиало у нього чимало часу, відведеного для сну, якого і так було небагато.

3 Кілька разів про це поміркувавши, він дійшов висновку, що приділяв розмовам з Богом цілком достатньо часу, а, крім того, ще й решту дня;

4 тож він почав сумніватися, чи породжені згадані просвітлення добрим духом. Зрештою, він вирішив, що краще буде ними нехтувати, а у призначений для цього час спати. Так він і повівся.

[27] 1 Він продовжував утримуватися від споживання м'яса і виявляв у цьому таку рішучість, що й гадки не мав щось тут змінювати з будь-якої причини; проте одного ранку, коли він піднявся з ліжка, перед його поглядом постала м'ясна страва, причому настільки ясно, наче він дійсно бачив її власними очима, хоч до того у нього не було жодного такого бажання.

2 Водночас він відчув сильну схильність своєї волі надалі вживати м'ясо в їжу. Хоч він не забув про попередні свої наміри, у нього не було сумнівів щодо цього; радше він відчував упевненість, що тепер повинен їсти м'ясо.

3 Пізніше, коли він повідомив про те, що відбулося, своєму сповідникові, той наказав йому добре подумати, чи не було це спокусою; проте навіть після пильних роздумів у нього не виникло жодних вагань щодо цього.

4 У той час Бог ставився до нього так, як шкільний учитель ставиться до дитини, яку навчає. Чи то через нестачу належної освіти та брак розуму, чи через те, що навчати його було нікому, чи через дароване йому Богом сильне прагнення служити Йому,
5 але він і тоді, і згодом завжди був упевнений у тому, що Бог ставився до нього власне так. Та й справді, якби у нього були якісь сумніви щодо цього, то він подумав би, що ображає цим Його божественну велич. Дещо з цього можна побачити за поданими нижче п'ятьма пунктами.

[28] 1 Перше: Він відчував велике благоговіння перед Пресвятою Трійцею і тому щодня молився до трьох Осіб окремо.

2 Проте, оскільки він молився також і Пресвятій Трійці, якось його навідала така думка: чому він має промовляти до Трійці чотири молитви? Ця думка не завдала чи майже не завдала йому клопоту, бо він не надав їй особливого значення.

3 Одного дня, коли він відмовляв молебень до Божої Матері на східцях того ж таки монастиря, розум його почав здійматися вгору, і він наче уздрів Пресвяту Трійцю в образі трьох музичних ключів. Це викликало у нього стільки сліз та ридань, що він ніяк не міг оволодіти собою.

4 Того ж ранку, йдучи у процесії, яка вийшла звідти, йому не вдалося стримати сліз аж до обіду; попоївши, він не міг зупинитися й говорив тільки про Пресвяту Трійцю,

5 висловлюючи при цьому чимало найрізноманітніших порівнянь і відчуваючи неабияку радість та втіху. Враження від описаного почуття великого благоговіння, яке охопило його під час молитви до Пресвятої Трійці, не залишало його впродовж усього життя.

[29] 1 Друге: Якось перед його внутрішнім поглядом постала картина створення Богом світу; при цьому він відчув велику духовну радість. Йому здавалося, що він бачить щось біле, з чого виходить кілька променів; власне з цього Бог і сотворив світло.

2 Проте він не знав, як все це витлумачити, і не надто добре пам'ятав те духовне просвітлення, яке Бог закарбував у його душі в той час.

3 Третє: Також у Манресі, де він провів майже рік, після того, як Бог почав втішати його, і він побачив плоди, які породив, спілкуючись з іншими душами, він відкинув ті крайнощі, яких дотримувався до тієї пори, й став обрізати нігті і стригти волосся.

4 Одного дня, знаходячись у тому ж таки містечку і слухаючи Месу в церкві згаданого вище монастиря, він під час піднесення Тіла Господнього побачив своїми внутрішніми очима щось на взірць білих променів, що спадали згори.

5 І хоч навіть попри те, що збігло вже стільки часу, він не може цього як слід пояснити, тоді він, безперечно, ясно побачив подумки, як Господь наш Ісус Христос перебуває в цьому пресвятому Таїнстві.

6 Четверте: Коли він молився, то в його уяві часто й надовго з'являлася людська природа Христа. Образ, що поставав перед ним, був схожий на біле тіло, не надто велике і не надто маленьке, проте розрізнити окремих частин йому не вдалося.

7 Він бачив це у Манресі багато разів; сказати б, двадцять чи сорок, він не насмілювався б вважати цю кількість брехнею. Ще раз він бачив це в Єрусалимі, і ще раз - в дорозі, неподалік від Падуї.

8 У такому ж вигляді він бачив і Божу Матір, не розрізняючи окремих частин.

9 Такі видіння, що поставали перед ним, додавали йому тоді сили і всякчас так зміцнювали його у вірі, що він часто думав собі: якби не було Святого Письма, щоб навчати нас цих правд віри, то він рішуче пішов би за них на смерть тільки через те, що побачив.

[30] 1 П'яте: Одного разу він прямував на поклоніння до одної церкви, розташованої десь трохи більше ніж за миллю від Манреси; здається мені, що то був храм св. Павла, а дорога туди йде понад річкою. Він ішов, заглиблений у думки про своє поклоніння, і вирішив присісти повернувшись до річки, яка текла вниз.

2 І от, коли він там сидів, очі його розуміння почали розплющуватися; не те щоб він побачив якесь видіння, просто він збагнув і дізнався чимало речей, які стосувалися як царини духа, так і віри й науки; це супроводжувалося таким великим просвітленням, що все здавалося йому новим*.

3 Подробиці, які він тоді зрозумів і яких було вельми багато, неможливо витлумачити тут; варто лишень зазначити, що він спізнав їх з неймовірною ясністю.

4 Якби навіть він, сягнувши шістдесяти двох років, вирішив зібрати разом всю поміч, отриману від Бога, і все те, про що дізнався упродовж життя, та склав усе це до купи, то й відтак, напевне, не здобув би стільки, скільки тоді за один-єдиний раз.

-----
* Це сповнило його розуміння таким світлом, що він відчув себе геть іншою людиною з цілковито іншим розумом.

[31] 1 Тривало це досить довго, й опісля він підійшов до хреста, що стояв неподалік, і став перед ним навколішки, щоб подякувати Богові.

2 Там же перед ним знову з'явилося видіння, яке він бачив вже багато разів і ніяк не міг остаточно збагнути, тобто та річ, про яку мовилося вище і яка видавалася йому вельми гарною, з силою-силенною очей.

3 Однак там, перед хрестом, він ясно побачив, що річ ця не має своєї звичної чудової барви, й усвідомив без жодних вагань, з цілковитою згодою своє волі, що то був диявол.

4 Згодом зазначене видіння часто являлося перед ним упродовж тривалого часу, і він зі зневагою проганяв його своїм посохом, який зазвичай носив в руці.

[32] 1 Яюсь, коли він знаходився у Манресі й нездужав, надзвичайно сильна лихоманка призвела до того, що смерть вже стояла у нього за плечима, і він цілком повірив, що душа його ось-ось покине тіло.

2 Власне тоді до нього навідалася думка, яка доводила йому, що він - праведник, але це завдавало йому такої прикрости, що він тільки те й робив, що намагався її позбутися і перебирав у пам'яті свої гріхи.

3 Ця думка заподіяла йому більше лиха, ніж сама лихоманка, проте як він лишень не силувався її подолати, а зробити цього не міг.

4 Потім пропасниця трохи вщухла, і він, відчувши, що вже не стоїть на порозі смерті, став голосно кричати, звертаючись до кількох пань, які прийшли його відвідати,

5 щоб вони, побачивши, що смерть знову наближається до нього, заради любови до Бога почали кричати гучними голосами, взиваючи до нього як до грішника і, таким чином, допомогли йому пригадати ті образи, що їх він завдав Богові.

[33] 1 Іншим разом, коли він плив морем з Валенсії до Італії, налетіла сильна буря, стерно корабля зламалося, і дійшло до того, що, на його думку і на переконання багато кого з тих, хто був на борту того корабля, не було жодної можливості порятуватися від смерті.

2 У той час, ретельно випробовуючи своє сумління і готуючись померти, він не мав страху за свої гріхи і не злякався осуду,

3 але достоту відчув сум'яття та жаль, бо гадав, що не повністю використав ті дари та ласки, якими наділив його наш Господь Бог.

- 4 Ще іншим разом, на п'ятдесятому році, йому було зовсім погано через дуже важку хворобу, яка, на його погляд і на думку багатьох, мала стати для нього останньою.
- 5 Розмірковуючи з цієї нагоди про смерть, він відчув таку радість і таку духовну втіху через те, що має померти, що трохи не потонув у сльозах.
- 6 Це сталося для нього настільки звичним, що він часто відганяв від себе думки про смерть, аби не відчувати такої великої втіхи.

[34] 1 Коли настала зима, він зліг через вельми важку недугу, і місто, прагнучи його вилікувати, розмістило його в домі батька якогось Феррери, який перебував на службі у Бальтазара де Фарія.

2 Там про нього піклувалися з неабиякою увагою, і чимало визначних пань, які вже тоді мали глибоку пошану до нього, приходили, щоб чувати над ним уночі.

3 Хоч він і видужав від згаданої хвороби, та все одно був ще дуже слабкий і часто страждав від болю в шлунку.

4 Тож з цієї причини, а також з огляду на те, що зима видалася дуже холодною, його примусили одягнутися, взутися і взяти щось на голову; він змушений був носити дві брунатні ропильї* з вельми цупкого сукна і шапку з того ж матеріалу, схожу на берет.

5 Тоді ж його часто охоплювало сильне бажання бесідувати про духовні питання і розшукувати людей, які були б на це здатні. А тим часом наближалася пора, коли він мав вирушити до Єрусалим.

-----
* Ропилья (gorilla) - давній приталений одяг з подвійними рукавами. - (прим. пер.)

[35] 1 Тож на початку двадцять третього року прочанин подався до Барселони, щоб сісти на корабель. Хоч йому й пропонували супутників, він, однак, хотів іти сам, бо для нього вельми важливо було повністю віддатися тільки на Божу ласку.

2 Якось, коли його настирливо намовляли, позаяк він не знав ні латини, ні італійської, взяти собі супутника, стверджуючи, що це супутник неодмінно стане йому у пригоді, і всіляко його вихваляючи,

3 він сказав, що не пішов би ні з ким, хоч би то був навіть син чи брат герцога Кардони, бо прагне практикувати три чесноти: милосердя, віру і надію.

4 Якби ж він узяв собі супутника, то, зголоднівши, сподівався би допомоги від нього; якби він упав, той допоміг би йому підвестися; через це він довіряв би цьому супутникові і відчував би прихильність до нього; він же хоче покладати таку довіру, прихильність та сподівання на одного лишень Бога.

5 Те, що говорив, прочанин відчував і у своєму серці. Такі думки спонукали його вирушити в дорогу не тільки самому, але й без жодних припасів.

6 Коли він почав облаштовувати свій від'їзд, йому вдалося переконати господаря корабля взяти його на борт безкоштовно, адже грошей у нього не було, проте за умови, що він візьме з собою на корабель сухарів, щоб жититися ними в дорозі; в іншому випадку його не взяли б ні за що у світі.

[36] 1 Коли він пішов роздобути ці сухарі, його охопили великі сумніви: "Оце і є твоя надія та віра в Бога, який тебе не покине?" і т.д.

2 Ці сумніви були такими сильними, що завдавали йому неабиякого клопоту;

3 зрештою, не знаючи, що робити, оскільки бачив аргументи на користь і того, й іншого, він вирішив покластися в цьому питанні на свого сповідника

4 і розповів йому, як сильно прагне йти до досконалости і робити все, що може, задля примноження Божої слави, а також виклав перед ним причини, які породжували в нього сумніви щодо того, чи повинен він брати з собою якусь провізію.

5 Сповідник розсудив, що йому слід попросити і взяти з собою все потрібне. Коли ж він звернувся з таким проханням до однієї пані, та поцікавилася, куди він має намір податися.

6 Якусь мить він вагався, чи варто говорити їй про це, проте зважився сказати лишень, що прямує в Італію, в Рим.

7 Вона ж, немовби здивувавшись, мовила: "Ви хочете їхати до Рима? Ну, я й не знаю, якими повертаються ті, хто туди їде." (Вона мала на увазі, що в Римі не можна розраховувати на особливий поступ в духовних справах.)

8 Причиною ж того, що він не насмілювався сказати, що прямує до Єрусалима, був страх перед марнославством. Цей страх не давав йому спокою настільки, що він ніколи не наважувався сказати, з якої він країни чи до якої сім'ї належить.

9 Зрештою, роздобувши сухарі, він зійшов на борт корабля. Проте ще на березі він з'ясував, що в нього залишилося п'ять чи шість "білих" (blancas) з тих, які йому дали, коли він просив милостиню попід дверима (позаяк саме так він і жив); тож він залишив їх на лавці, на яку випадково натрапив неподалік від берега.

[37] 1 Отже, пробувши в Барселоні трохи більше, ніж двадцять днів, він сів на корабель.

2 Ще перебуваючи в Барселоні, перед відплиттям, він, за своєю звичкою, розшукував всіх духовних людей, хоч би вони й жили десь у пустці, далеко від міста, щоб поговорити з ними.

3 Проте ні в Барселоні, ні в Манресі за увесь час, який він там знаходився, йому не вдавалося знайти осіб, здатних допомогти йому так, як він того хотів;

4 тільки в Манресі та згадана вище жінка, яка сказала, що молиться, аби йому явився Ісус Христос, здавалося, пізнала духовні справи глибше за інших.

5 Тож, покинувши Барселону, він геть утратив своє прагнення розшукувати духовних людей.

4. Проща до Єрусалима: 1523

[38] 1 Під час плавання дув такий сильний попутний вітер, що з Барселони до Гаети вони дісталися за п'ять діб, хоч і страшенно всі набралися ляку через вельми погану погоду.
2 Там же в цілому краю люди потерпали від страху перед чумою; однак він, ледь ступивши на берег, вирушив у дорогу до Рима.
3 З тих, хто плів на кораблі, його взялися супроводжувати мати з донькою, переодягнутою на хлопця, та ще якийсь юнак. Вони приєдналися до нього тому, що теж просили милостиню.
4 Наблизившись до якогось заїзду, вони натрапили на велике вогнище, довкола якого зібралось чимало вояків, які дали їм попоїсти і пригостили вином, причому наливали його стільки і пропонували так настирливо, наче хотіли їх споїти.
5 Згодом їх розділили: матері з донькою відвели кімнату нагорі, а прочанина з юнаком влаштували у стайні.
6 Проте опівночі він почув, що згори долинають гучні крики, а коли підвівся, аби глянути, в чому річ, то побачив, що мати з донькою вже внизу, у дворі; вони крізь сльози скаржилися, що їх намагалися згвалтувати.
7 Тут його охопило таке сильне обурення, що він почав кричати: "І це ми маємо терпіти?" - та рішуче висловлювати протест іншими словами.
8 Він говорив це з такою силою, що всі, хто був тоді в домі, переполохалися, і ніхто й пальцем до нього не торкнувся.
9 Юнак на той час вже наклав п'ятами, і, попри те, що ще тривала ніч, усі троє знову вирушили в дорогу.

[39] 1 Коли вони підійшли до якогось міста, що стояло поблизу, то побачили, що воно замкнене. Не маючи змоги увійти, вони заночували там же, у церкві, дах якої протікав.
2 Уранці їх відмовилися пускати до міста, а поза його межами їм не вдалося зібрати бодай якоїсь милостині, хоч вони й пішли до замку, який виднівся неподалік. Там прочанин відчув слабкість, яку можна пояснити тим, що він пережив на морі, й усім іншим;
3 він не мав сили йти далі і зостався там. Мати ж із донькою попрямували до Рима.
4 Того дня з міста вийшло багато люду; дізнавшись, що там була і пані тієї місцевости, він підійшов до неї і сказав, що чувається недобре тільки через слабкість,
5 та попросив у неї дозволу увійти до міста, щоб пошукати там ліків, на що вона охоче погодилася.
6 Розпочавши просити милостиню в місті, він таким робом роздобув чимало грошей. Через два дні, відновивши сили, він знову вирушив у дорогу і у Вербну неділю прибув до Рима.

[40] 1 Тут усі, з ким прочанин розмовляв, довідавшись, що в нього немає при собі грошей на мандрівку до Єрусалима, почали відраджувати його від здійснення цієї подорожі й твердити, наводячи при цьому чимало аргументів, що без грошей це просто неможливо.
2 Він же відчував у душі тверду упевненість і навіть на мить не засумнівався в тому, що зуміє знайти спосіб дістатися до Єрусалима.
3 Отримавши благословення від Папи Адріана VI, він восьмий чи дев'ятий день після Пасхи вирушив до Венеції.
4 У нього все ж було при собі шість чи сім дукатів, які йому дали на проїзд з Венеції до Єрусалима; він узяв їх, бо трохи піддався побоюванням, що їх йому накидали: інакше йому, мовляв, не здолати цього шляху.
5 Проте, покинувши Рим, він через два дні почав усвідомлювати, що з його боку це було виявом недовіри, і те, що він взяв ці дукати, завдавало йому такого жалю, що він став міркувати, чи не краще було б їх позбутися.

6 Зрештою він вирішив щедро роздати їх тим, хто трапиться йому на шляху, а це, як правило, були жебраки.

7 Так він і вчинив, і власне тому, прийшовши згодом до Венеції, мав грошей рівно стільки, скільки потрібно було на одну ніч.

[41] 1 Мандруючи до Венеції, він спав у дверних нішах через сторожу, яка повсюди пильнувала з огляду на чуму. Якось трапилось так, що він, піднявшись вранці на ноги, наштовхнувся на одного чоловіка, який, окинувши його поглядом, мерщій утік, охоплений жахом, либонь тому, що побачив його вельми блідим.

2 Так долаючи шлях, він прибув до Кьоджі і разом із кількома супутниками, які приєдналися до нього раніше, довідався, що до Венеції їм увійти не дозволять.

3 Його супутники вирішили податися до Падуї, щоб отримати там довідку про стан здоров'я, тож він вирішив піти за ними. Проте поспіти за ними він не зумів, позаяк ішли вони дуже швидко і з настанням ночі залишили його одного на широкому полі.

4 Коли він був там, йому явився Христос, так, як зазвичай Він йому з'являвся, про що вже йшлося вище, і це принесло йому неабияку втіху.

5 Втішений цим, наступного ранку він, не підробивши довідки, як це, либонь, зробили його супутники, підійшов до воріт Падуї і вступив до міста, й ніхто зі сторожі нічого в нього не запитав.

6 Те саме трапилось і при виході з міста; це дуже здивувало його супутників, які щойно роздобули собі довідки, щоб іти до Венеції; він же цим не переймався.

[42] 1 Коли вони прибули до Венеції, до човна прийшла сторожа, щоб одного за одним оглянути всіх, хто в ньому був, і тільки до нього ніхто не підійшов.

2 У Венеції він жив за рахунок милостині і спав на площі св. Марка. Проте у нього ніколи не виникало бажання піти в дім імператорського посла, і він не надто турбувався про те, щоб знайти кошти на свою мандрівку.

3 У душі він був переконаний, що Бог дасть йому нагоду дістатися до Єрусалима; це сповнювало його такою упевненістю, що жодні аргументи чи побоювання, що їх йому накидали, не могли примусити його відчутти вагання.

4 Одного дня він зустрів заможного іспанця, який поцікавився, що він тут робить і куди збирається податися. Дізнавшись про його наміри, цей чоловік запросив його на обід до свого дому, де він і зостався на кілька днів, аж доки все не було готове до відплиття.

5 Ще з Манреси прочанин набув звички ніколи не розмовляти, трапезуючи з кимось за одним столом, за винятком коротких відповідей; утім він прислухався до того, про що говорили інші, і робив нотатки, які, на його думку, могли дати йому привід заговорити про Бога; після трапези він так і робив.

[43] 1 Це й було причиною того, що згаданий достойний чоловік та його домашні так із ним заприятювалися, хотіли, щоб він залишився з ними, і спонукали його до цього. Той-таки господар провів його до доща Венеції, щоб дож міг з ним поговорити, тобто влаштував йому вхід у палац та аудієнцію.

2 Коли дож вислухав прочанина, то звелів, щоб йому дозволили сісти на корабель з урядовцями, який плив до Кипру.

3 Хоч того року до Єрусалима вирушило чимало прочан, більшість із них повернулися додому з огляду на нещодавні події, а саме захоплення Родосу.

4 Та попри все на прованському кораблі, який поплив першим, їх було тринадцятеро, і восьмеро чи дев'ятеро залишилося на урядовому кораблі. Коли корабель вже мав відпливати, наш прочанин зазнав сильного нападу пропасниці,

5 але минуло кілька днів, і хвороба відступила. Корабель же виходив у море власне того дня, коли він прийняв проносне.

6 Домашні [іспанця] поцікавилися в лікаря, чи можна йому сісти на корабель, щоб вирушити до Єрусалима, і лікар відповів: "Авжеж, можна, якщо тільки він хоче, аби його там і похоронили".

7 Проте прочанин все-таки сів на корабель, який того ж дня і відплив; йому було недобре, та, виблювавши, він відчув неабияке полегшення і почав повністю одужувати.

8 На кораблі відкрито побутували певні брутальні та огидні звичаї, які він різко засуджував.

[44] 1 Іспанці, які плили разом із прочанином, застерігали його не робити цього, оскільки команда плекала намір висадити його на якомусь острові.

2 Однак Господь наш зволив, щоб вони швидко дістались до Кипру. Залишивши там корабель, вони суходелом вирушили до іншого порту під назвою Лас Салінас, до якого було десять ліг. Тут вони сіли на корабель, на якому прочанин так само сподівався знайти поживу тільки завдяки Божій ласці, як і на першому судні.

3 Упродовж усього цього часу йому часто являвся наш Господь, приносячи велику втіху і даруючи рішучість. Йому здавалося, наче він бачить щось велике і кругле, немов золоте; таким було видіння, яке тоді перед ним поставало. Покинувши Кипр, вони прибули до Яффи.

4 За дві милі до Єрусалима, куди вони діставалися верхи на невеликих ослах, як то було заведено, один шляхетний іспанець, здається, Дієго Манес на ймення, з почуттям щонайшвидшого благоговіння мовив усім прочанам:

5 "Зважаючи на те, що невдовзі ви сягнете місця, з якого видно Святе Місто, добре було б усім відповідно налаштуватися і припинити розмови".

[45] 1 Усім ці слова припали до душі, і кожен почав наводити лад у своїх думках. Перед тим, як наблизитися до місця, звідки було видно місто, вони спішилися, позаяк помітили монахів з хрестом, які очікували на них. Побачивши місто, прочанин відчув велику втіху;

2 і, за свідченням інших, це відчуття було спільним для всіх, а радість їхня видавалася надприродною. Відвідуючи святі місця, він завжди відчував таке ж благоговіння.

3 Він мав рішучий намір залишитися в Єрусалимі, аби увесь час мати змогу відвідувати згадані святі місця; на додаток до цього сповненого благоговінням поклоніння він привіз із собою кілька рекомендаційних листів для Гвардіяна і вручив їх останньому. Він розповів йому про свій намір зостатися там з огляду на поклоніння,

4 однак про другу частину промовчав, оскільки не говорив про неї нікому, водночас часто привселюдно проголошуючи першу.

5 У відповідь Гвардіян сказав, що не бачить, яким чином прочанинові можна було б залишитися, адже в їхній обителі панувала така скрута, що навіть монахи не могли прогостувати; власне це й було причиною прийнятого ним рішення відправити декого з них разом із прочанами до їхніх країв.

6 Прочанин відповів, що від обителі йому не потрібно нічого, за винятком можливості іноді приходити, щоб висповідатися.

7 Почувши це, Гвардіян сказав, що так, либонь, все владається, але потрібно зачекати на приїзд провінціала (це, здається, був глава ордену на цьому терені), який перебував у Вифліємі.

[46] 1 Ця обіцянка додала прочанину упевненості, й він заходився писати листи в Барселону духовним людям.

2 Коли він уже написав одного і власне писав другого, напередодні від'їзду прочан його викликали до провінціала (який на той час уже приїхав) і Гвардіяна.

3 Провінціял люб'язно пояснив прочанину, що знає про його благочестивий намір залишитися в цих святих місцях і багато думав про нього; проте, з огляду на досвід з іншими, він вважає це недоцільним.

4 Адже багато хто висловлював таке ж бажання, та одні потрапляли в полон, а інші гинули, й орден згодом був зобов'язаний сплачувати викуп за полонених. Тож йому слід готуватися до від'їзду разом із прочанами наступного дня.

5 На це він відповів, що непохитний у своїх намірах і в будь-якому випадку рішуче наполягатиме на їхньому здійсненні. Він відверто дав їм зрозуміти, що не відмовиться від свого задуму через страх, якщо тільки це не призведе його до гріха, хоч би провінціял і був про це іншої думки.

6 Провінціял на це відказав, що Апостольський Престол надав їм владу на власний розсуд вирішувати, кому дозволити залишитися, а кому - ні, а також відлучати від Церкви кожного, хто відмовиться їм скоритися; у цьому ж випадку вони вважають, що йому не слід зоставатися і т.д.

[47] 1 Йому хотіли показати булли, які надавали їм владу відлучати від Церкви, та він сказав, що в нього немає потреби їх бачити, позаяк він вірить їхнім преподобствам; тож якщо вони так вирішили владою, якою їх наділено, то він їм кориться.

2 Повернувшись туди, де перебував попередньо, він відчув сильне бажання ще раз перед від'їздом побувати на Оливній горі, якщо вже немає Божої волі на те, щоб йому залишитися у цих святих місцях.

3 На Оливній горі є камінь, з якого Господь наш вознісся на небо; ще й досі там можна побачити сліди Його ніг, що відбилися на камені. Власне їх він і хотів знову побачити.

4 Тож нікому нічого не сказавши і не взявши провідника (а на тих, хто йде туди без турка-провідника, чигає велика небезпека), він спекався інших і сам подався на Оливну гору.

5 Але сторожа не хотіла його пропускати, і йому довелося віддати їм ніжик для паперу, який був у нього з собою; помолившись і відчувши при цьому неабияку втіху, він відчув бажання піти ще до Витфагії.

6 Там він пригадав собі, що на Оливній горі не зауважив, з якого боку була права нога, а з якого - ліва. Повернувшись туди, він віддав сторожі, здається, ножиці, щоб його пропустили.

[48] 1 Коли в монастирі дізналися, що прочанин пішов ось так, без провідника, то монахи доклали зусиль, аби розшукати його. Тож, сходячи з Оливної гори, він зіткнувся з "підперезаним" християнином, який служив у монастирі. У руках у того була чималенька палиця, якою він з неабияким роздратуванням розмахував, немовби заміряючись вдарити прочанина.

2 Підійшовши до останнього, християнин міцно схопив його за руку, і прочанин, не сперечаючись, дозволив, щоб його вели таким чином. Згаданий добродій, утім, так його і не відпустив.

3 Крокуючи дорогою під проводом "підперезаного" християнина, прочанин отримав від нашого Господа велику втіху; йому здавалося, що він увесь час бачить над собою Христа.

4 І це тривало постійно і вельми щедро, аж доки він не підійшов до монастиря.

5. Повернення через Європу: 1523-1524

- [49] 1 Наступного дня прочани вирушили в дорогу; прибувши на Кипр, вони розійшлися по різних кораблях. У порту були три чи чотири кораблі, що мали відплисти до Венеції.
- 2 Один з них був турецьким, другий - дуже маленьким, а третій - вельми багатим та сильним судном, що належало одному заможному венеціанцю.
- 3 Дехто з прочан просив господаря, аби той зволив взяти на борт нашого прочанина, одначе, дізнавшись, що в останнього немає грошей, господар і чути нічого не схотів, хоч багато хто благав його, вихваляв і т.д.
- 4 Господар відповів: "Якщо він святий, то нехай добирається так, як це робив св. Яків".
- 5 Ті ж прохачі, утім, легко сягнули згоди з господарем маленького корабля.
- 6 Одного дня, коли вранці дув ходовий вітер, вони відпливли; одначе вже пополудні на них налетіла буря і кораблі розділилися. Великий зазнав кораблетрощі тут-таки біля островів Кипру, врятувалися тільки люди; у тій же бурі зник і турецький корабель разом з усіма, хто був на ньому.
- 7 Маленькому кораблю довелося сутожно, та все ж кінець кінцем вони дісталися берега десь в Апулії.
- 8 Настала вже справжня зима, було дуже холодно і падав сніг. У прочанина ж не було іншого одягу, окрім коротких, до колін, штанів з грубої матерії, які залишали литки не покритими, черевиків, хубона з чорного сукна, в якому на спині були численні розрізи*, та короткої ропильї, не надто теплої.

-----
* Хубон (jubon) - давній іспанський одяг до п'ят з довгими рукавами. У розрізи (suchilladas) хубона вкладалася тканина іншого кольору. - (прим. пер.)

- [50] 1 До Венеції він прибув у середині січня 1524 року, провівши в морі по дорозі з Кипру цілий листопад і грудень, а також ту частину січня, що вже минула.
- 2 У Венеції його зустрів один із тих двох людей, які надали йому притулок до того, як він вирушив до Єрусалима, й дав йому як милостиню п'ятнадцять чи шістнадцять юліїв і відріз тканини; цей відріз він склав у кілька разів і поклав собі на живіт через страшенну холоднечу.
- 3 Після того, як прочанин збагнув, що, не залишившись в Єрусалимі, вчинив Божу волю, він повсякчас розмірковував над тим, що ж йому робити далі; зрештою він дійшов висновку, що якийсь час йому потрібно присвятити навчанню, аби мати змогу допомагати душам, і вирішив йти до Барселони.
- 4 Тож він вирушив з Венеції до Генуї. Якось, коли він здійснював поклоніння в головному храмі Феррари, один жебрак попросив у нього милостиню, і він дав йому маркетто, себто монету в п'ять чи шість кватринів. По тому підійшов ще один і отримав від прочанина іншу монетку, трохи більшу;
- 5 третьому ж він дав юлія, позаяк нічого, крім юліїв, у нього не залишилося. Жебраки, уздрівши, що він роздає милостиню, підходили до нього й підходили, і невдовзі все, що в нього було, перейшло до них.
- 6 Аж ось до нього підступило відразу кільканадцять жебраків, просячи милостиню. У відповідь він вибачився і сказав, що в нього нічого більше не залишилося.

[51] 1 Тож із Феррари він подався до Генуї. Дорогою зустрів кількох іспанських вояків, які добре поставилися до нього тієї ночі;
2 проте вони вельми здивувалися, що прочанинові пощастило пройти цим шляхом, адже потрібно було пробратися практично між двома арміями - французькою та імператорською. Вони настійливо радили йому зійти з битого шляху на інший, безпечний, який тут-таки йому й показали.
3 Проте він не скористався їхньою порадою, а натомість пішов прямо й небавом опинився у спаленому й зруйнованому селі; тож аж до ночі йому не вдалося знайти нікого, хто дав би йому чогось підживитися.
4 Однак на заході сонця він підійшов до якоїсь обгородженої стіною місцини, де його відразу ж схопила сторожа, гадаючи, що він - шпигун.
5 Його помістили в хатині, що стояла зараз-таки за воротами, і почали допитувати, як це заведено, коли є якісь підозри, та на всі питання він відповідав, що нічого не знає.
6 Тоді його роздягнули й обшукали аж до черевиків та оглянули все тіло, щоб побачити, чи не несе він якихось листів.
7 Та нічого так і не знайшовши, як не намагались, вони взяли його, щоб відвести до каптана: може, хоч той змусить його говорити.
8 Прочанин попросив, аби йому дозволили піти, одягнувши ропилью, але сторожа відмовила, і його повели у згаданих вище штанах та хубоні.

[52] 1 По дорозі прочанин бачив щось на взірець видіння того, як ведуть Христа, проте це видіння не було подібним на інші.
2 Прочанина вели трьома головними вулицями, і він крокував, не відчуваючи жоднісінького суму, а навпаки, з радістю і задоволенням.
3 У нього була звичка говорити зі всіма, хто б то не був, на "ти"; це пояснювалося благочестивими міркуваннями: адже так говорив Христос, апостоли.
4 Коли ж він йшов вулицями, йому спало на думку, що за таких обставин було б розважливо покинути цю звичку і звертатися до капітана: "Ваша милосте". Прочанин трохи побоювався тортур, яких міг зазнати.
5 Проте збагнувши, що то була спокуса, він сказав: "Якщо це так, то я не величатиму його: - "Ваша милість", не виявлятиму йому поваги і не зніму перед ним шапки".

[53] 1 Вони прийшли до будинку, де зупинився капітан; прочанина залишили в нижній кімнаті. За якийсь час із ним заговорив капітан.
2 Прочанин же, не виявивши й тіні пошани, відповідав вельми стисло та ще й із відчутними павзами між словами.
3 Капітан прийняв його за божевільного і сказав тим, хто його привів: "Цей чоловік, вочевидь, з'їхав з глузду. Віддайте йому речі і проженіть геть".
4 Вийшовши з будинку, прочанин одразу ж зустрів іспанця, який там жив; останній забрав його до своєї оселі, дав йому попоїсти і доставив усе потрібне для того, щоб перебути цю ніч.
5 Вирушивши вранці в дорогу, він ішов аж до вечора, коли його побачили з вежі двоє вояків, які спустилися вниз схопити його.
6 Вони відправили прочанина до свого капітана, який виявився французом; той поміж іншими речами поцікавився, звідки прочанин родом, і, дізнавшись, що він з Гшпускоа, мовив: "Я теж з тих країв", - вочевидь, з околиць Байонни. Після того капітан сказав: "Заберіть його, нагодуйте вечерю і поведіть із ним добре".

7 На цьому шляху з Феррари до Генуї у нього було ще чимало інших дрібних притичин. Зрештою прочанин дістався до Генуї, де його впізнав один біскаєць, Портундо на ймення, який розмовляв з ним за інших обставин, коли прочанин ще служив при дворі католицького короля.

8 Цей чоловік влаштував його на корабель, що йшов до Барселони; там прочанин зазнав великої небезпеки, позаяк їх мало не захопив Андреа Доріа, який у той час був на боці французів і переслідував їхній корабель.

6. Барселона й Алькала: 1524-1527

[54] 1 Прибувши до Барселони, він повідомив про своє бажання вчитися Ісабелі Росер та магістру Ардеволю, який викладав граматику.

2 Їм обидвом цей задум видався дуже добрим; останній запропонував навчати його задарма, а перша - убезпечити його всім потрібним для життя.

3 У Манресі прочанин знав одного монаха (здається, з чину св. Бернарда), чоловіка вельми духовного, він хотів перебувати біля нього, щоб учитися й мати більше змоги віддавати себе духові, а також ставати у пригоді душам.

4 Тож він відповів, що прийме цю пропозицію, якщо в Манресі йому не вдасться влаштуватися так, як він собі задумав. Однак, подавшись туди, він з'ясував, що монах уже помер. Тому, повернувшись до Барселони, він з неабиякою сумлінністю взявся до науки.

5 Утім одна річ дуже йому перешкоджала: тільки-но він починав заучувати щось напам'ять, як то заведено на початках вивчення граматики, як до нього приходили нові пізнання в царині духа й нові радості,

6 і це приносило йому таку втіху, що він не міг ані вчити те, що було потрібно, напам'ять, ані прогнати їх геть, хоч як не намагався.

[55] 1 Тоді, не раз все це обміркувавши, він сказав сам до себе: "Навіть коли я молюсь і стою на Месі, до мене не навідуються такі яскраві пізнання". І так, поступово, він дійшов висновку, що то була спокуса.

2 Помолившись, він пішов до храму Манта-Марія-дель-Мар, неподалік від будинку вчителя, попросивши того вділити якусь хвилину і вислухати його в цій церкві.

3 Коли вони всілися, він докладно розповів йому про все, що діялося у нього в душі, і про те, наскільки незначного поступу він сягнув досі з цієї причини; він тут-таки дав учителю обіцянку, промовивши:

4 "Обіцяю вам ніколи не переставати слухати вас протягом цих двох років, аж доки зможу знаходити в Барселоні хліб і воду, щоб ними жититися".

5 Вельми рішуче давши таку обіцянку, він ніколи більше з тих пір не відчував спокуси.

6 Біль у шлунку, який почав було діймати його в Манресі, через що йому довелося носити взуття, минув, і з тих пір, як він вирушив до Єрусалима, зі шлунком у нього було все гаразд.

7 З цієї причини, навчаючись у Барселоні, він захотів відновити колишнє покутування і розпочав з того, що зробив дірки у підшвах своїх черевиків, які потрохи розширював, і коли прийшла зимова холоднеча, від його черевиків залишилася тільки верхня частина.

[56] 1 Коли минули два роки навчання, упродовж яких він, за словами інших, сягнув значних успіхів, його учитель сказав, що він міг би вже приступати до вивчення вільних мистецтв, тому треба вирушати до Алькали.

2 Та попри це прочанин влаштував так, що його проекзаменував один доктор богослов'я, який дав йому таку ж пораду. Тоді він сам вирушив до Алькали, хоч на той час у нього, здається, вже було кілька товаришів.

3 Прибувши до Алькали, він почав просити милостиню, з якої і жив.

4 Коли він вже прожив так десять чи дванадцять днів, одного разу якийсь клирик та інші люди, які були там, заходилися глузувати з нього та кидати йому образливі слова, як зазвичай поводяться з тими, хто у доброму здоров'ї просить подаяння.

5 Саме тоді біля них проходив начальник нового шпиталю Антесани; висловивши невдоволення тим, що відбувалося, він покликав прочанина й узяв його до шпиталю, де вділив йому кімнату і забезпечив усім необхідним.

[57] 1 В Алькалі прочанин провчився майже півтора року. Позаяк до Барселони він прибув у 1524 році, у час Великого посту, і вчився там два роки, то в Алькалі він з'явився у 1526 році. Вивчав логіку Сото, фізику Альберта й "Магістра сентенцій".

2 Перебуваючи в Алькалі, прочанин займався викладанням духовних вправ і тлумаченням християнського вчення; згодом це принесло плоди задля примноження Божої слави.

3 Багато хто сягнув глибокого розуміння і пізнав радість, яку приносить царина духа, іншим же стали на заваді різноманітні спокуси -

4 був, приміром, один чоловік, який хотів вдатися до бичування, та не зумів цього зробити, бо його наче хтось тримав за руку; траплялися й інші подібні випадки. Усе це спричинилося до появи серед люду чуток, що пояснюється, зокрема, й тим, що де тільки він не заходився тлумачити вчення, там збиралися чималі натовпи*.

5 Невдовзі після свого прибуття до Алькалі він познайомився з доном Дієго де Гіа; той жив у свого брата, який мав в Алькалі друкарню і був цілком забезпеченою людиною.

6 Тож вони допомагали прочанину милостинєю, щоб утримувати убогих. Троє його товаришів знайшли притулок в їхньому домі.

7 Якось, коли вони прийшли попросити милостиню на якісь потреби, дон Дієго сказав, що в нього немає грошей,

8 однак тут же відчинив скриню, в якій зберігав всяку всячину, і дав йому різнобарвні покривала, кілька підсвічників та інші подібні речі. Загорнувши все те у простирадло, прочанин завдав цей клунок собі на плечі і вирушив допомагати бідним.

-----
* Я пригадую той страх, що охопив його якимось уночі.

[58] 1 Як уже зазначалося вище, у цілому краї подекуди про те, що відбувалося в Алькалі; одні говорили так, інші - сяк.

2 Дійшли ці чутки і до інквізиторів у Толедо. Коли вони прибули в Алькалу, прочанина перестеріг його господар, який розповів йому, що інквізитори називають їх ensayalados і, здається, alumbrados*, і що вони, либонь, віддадуть їх на тортури.

3 Інквізитори одразу ж приступили до розслідування і вивчення життя, яке провадили прочанин і його товариші, і, зрештою, повернулися до Толедо, не викликавши їх до себе, позаяк прибули тільки з цією метою. Вести процес вони довірили вікарію Фігероа, який зараз знаходиться при імператорі.

4 Через кілька днів він викликав їх до себе і сказав, що інквізитори привели розслідування стосовно їхнього способу життя і не знайшли помилок ні в їхньому вченні, ні в їхньому житті, тож вони можуть цілком безборонно й далі робити те, що робили досі.

5 Однак, зважаючи на те, що вони є монахами, їм не личить носити один і той же одяг. Було б добре, й він так і звелів, щоб двоє з них (тут він показав на прочанина й Артеагу) перефарбували своє вбрання у чорний колір, двійко інших (Калісто і Касерес) - у брунатний, а Хуаніко, хлопчина-француз, може залишатися так, як є.

-----
* Sayal - це цупка шерстяна тканина; ensayalados називали тих, хто носив одяг з такої тканини (зважаючи його своєрідною уніформною). Alumbrados називали членів містичного, духовного руху в Іспанії. - (прим. ред.).

[59] 1 Прочанин сказав, що вони зроблять так, як їм велено. "Але, - додав він, - не знаю, яке пуття з цих розслідувань. Недавно один священник відмовився вділити якомусь чоловікові Тайнство, позаяк той причащався кожні вісім днів; та й мені вони чинили перепони.

2 Ми хотіли б знати, чи знайшли вони в наших діях якусь ересь?" "Ні, - відказав Фігуроа, - якби це було так, вони б вас спалили." "Вони спалили б і вас також, - мовив прочанин, - якби відшукали ересь у ваших діях."

3 Тож вони перефарбували своє вбрання, як їм було наказано, а днів через п'ятнадцять-двадцять опісля Фігуроа звелів прочанинові не ходити босоніж, а взутися; той так і вчинив без зайвого галасу, як це робив завжди, коли отримував подібні розпорядження.

4 Збігло чотири місяці, і вже сам Фігуроа знову розпочав розслідування їхньої справи.

Скидається на те, що, крім звичних причин, для цього був ще й такий привід: одна знатна заміжня жінка відчувала до прочанина особливу повагу; щоб її не побачили, вона приходила до шпиталю на світанку, загорнувшись у накидку, як то було заведено в Алькала-де-Енарес. Увійшовши досередини, вона скидала накидку і прямувала до покою прочанина.

5 Проте й цього разу їм нічого не заподіяли і навіть нічого не сказали.*

-----
* Пам'ятати про те, що мені розповів Бустаманте.

[60] 1 Ще через чотири місяці, коли він жив уже в хатині неподалік від шпиталю, якимось до дверей підійшов альгвасил* і покликав його: "Ходімте-но зі мною".

2 Він відвів його до в'язниці і сказав: "Вам не можна звідси виходити, аж доки не буде іншого наказу".

3 Трапилося це влітку; його не замкнули, тож багато людей приходило навідати його.** Робив він те ж, що й на волі, себто навчав і викладав вправи.

4 Він так і не взяв собі адвоката чи повіреного, хоч багато хто пропонував йому свої послуги.

5 Пригадується, зокрема, донья Тереса де Карденас, яка присилала когось відвідувати його і часто пропонувала витягнути його звідтіля;

6 він, однак, відмовлявся, незмінно відповідаючи: "Той, заради любови до кого я сюди потрапив, визволить мене, якщо на те буде Його воля".

-----
* Альгвасил - нижча судово-поліційна посада в Іспанії XVI століття. - (прим. пер.)

** Ма один, і був сповідником.

[61] 1 Він провів у в'язниці сімнадцять днів, і за цей час його ані допитували, ані не повідомили про причину затримання. Урешті-решт у в'язниці з'явився Фігуроа і заходився розпитувати його про різні речі; він навіть поцікавився, чи дотримується прочанин суботи, 2 а також запитав, чи знайомий він із певними двома жінками, матір'ю й донькою (на це запитання він відповів ствердно),

3 і чи знав він про їхній намір податися геть (прочанин заперечив з огляду на клятву, яку дав раніше).

4 Тоді вікарій поклав руку йому на плече і, не приховуючи радості, сказав: "Це і є та причина, через яку ви тут".

5 Серед багатьох людей, які стали послідовниками прочанина, були мати з донькою, обидві вдови. Донька була ще юна і вельми приваблива. Обидві сягнули значного поступу в царині духа, особливо донька.

6 Цей поступ був настільки вагомий, що попри своє знатне походження вони пішки вирушили до Вероніки Хаенської; йшли без жодного супроводу і в дорозі, можливо, просили милостиню. Це викликало в Алькалі гучний поголос,

7 і доктор Сіруело, який до певної міри відповідав за них, подумав, що саме в'язень намовив їх на такий крок; з цієї причини останнього й затримали.

8 Почувши слова вікарія, в'язень сказав: "Чи хотіли б ви, щоб я розповів про цю справу детальніше?" "Так", - відповів той.

9 "Тоді вам слід знати, - мовив в'язень, - що ці дві жінки часто наполегливо переконували мене у своєму прагненні йти світом, служачи вбогим то в одному шпиталі, то в іншому.

10 Я ж завжди відраджував їх від цього задуму, позаяк донька ще така юна і така приваблива, і т.д. Я сказав їм: якщо вони хочуть відвідувати убогих, то можуть робити це і в Алькалі, де, крім того, можуть супроводжувати священника, який уділяє хворим Благословенні Таїнства".

[62] 1 Калісто в той час знаходився в Сеговії і, дізнавшись про те, що прочанина ув'язнено, зараз-таки приїхав, хоч допіру видужав від важкої хвороби, і приєднався до нього у в'язниці.

2 Та прочанин запропонував, що буде краще, коли він піде і звернеться до вікарія; останній прийняв Калісто добре, проте висловив намір відіслати його до в'язниці, де йому слід було zostаватися, аж доки не повернуться ті двоє жінок, щоб подивитися, чи підтвердять вони слова прочанина.

3 Калісто залишався у в'язниці кілька днів, але прочанин, побачивши, що це шкодить його фізичному здоров'ю, позаяк одужав він ще не повністю, постарався визволити його звідтіля, скориставшись допомогою одного лікаря, свого великого друга.

4 Від того дня, коли прочанина запроторили до в'язниці, і до часу, коли його звільнили, минуло сорок два дні. Коли вони збігли і двоє благочестивих жінок повернулися, до в'язниці прийшов нотаріус, щоб прочитати присуд;

5 прочанин був вільний; його друзі повинні були вдягатися так, як інші студенти, і не говорити про предмети віри, доки не провчаться ще чотири роки, оскільки ще не здобули освіти.

6 Правду кажучи, прочанин був єдиним з-поміж них, хто мав якісь знання, та й тим явно бракувало основи. Власне про це він, зазвичай, одразу ж і заявив, коли його допитували.

[63] 1 З огляду на такий присуд він трохи вагався, за що ж йому тепер взятися, бо скидалося на те, що перед ним закривали двері для допомоги душам, вважаючи, що він не вчився достатньо.

2 Зрештою прочанин вирішив податися до архієпископа Толедського, Фонсеки, і просити його висловити свою думку у цій справі.

3 Тож він покинув Алькалу й у Вальядоліді розшукав архієпископа. Відверто виклавши перед ним усе, що його турбувало, він сказав, що, хоч і не знаходиться зараз під його юрисдикцією і не зобов'язаний коритися згаданому вироку, все ж вчинить так, як розсудить архієпископ (до останнього він звертався на "ти", як зазвичай говорив до всіх).

4 Архієпископ прийняв його вельми привітно; він сказав, що Саламанці в нього є друзі і колегія, й додав, що все це - до послуг прочанина; коли ж той зібрався вже йти, архієпископ дав йому чотири ескудо.

7. Клопоти в Саламанці: 1527

[64] 1 Після прибуття до Саламанки, коли прочанин молився в якійсь церкві, його впізнала одна побожна жінка, з якою його четверо товаришів запізналися раніше, позаяк перебували там уже кілька днів. Вона поцікавилася, як його звать, а тоді відвела туди, де оселилися його товариші.

2 Коли в Алькалі було прийнято рішення про те, що їм слід одягатися так, як це роблять студенти, прочанин сказав: "Коли ви звеліли нам перефарбувати своє вбрання, ми так і вчинили; та цього ми зараз зробити не можемо, бо не маємо грошей, щоб його купити".

3 Тож сам вікарій забезпечив їх одягом, шапочками та всім іншим, що носять студенти. У такому вбранні вони й покинули Алькалу.

4 У Саламанці він ходив сповідатися до одного монаха-домініканця у церкві св. Стефана. Якийсь днів через десять-дванадцять після того, як він прибув до Саламанки, сповідник сказав йому: "Отці з нашої обителі хотіли б поговорити з вами".

5 "В ім'я Боже", - мовив він у відповідь. "Тоді, - вів далі сповідник, - було б добре, якби в неділю ви прийшли сюди пообідати; але попереджаю вас про одне: вони захочуть багато чого від вас довідатися".

6 Тож у неділю він прийшов туди разом із Калісто. Після обіду супріор, за відсутністю пріора, разом із сповідником та, здається, ще одним монахом пішли з ними до каплиці.

7 Супріор вельми добродушно почав говорити про те, які гарні вістки про їхнє життя та звичаї дійшли до них: вони, мовляв, ходять довкола проповідуючи на взірць апостолів; вони із задоволенням дізналися би про все це детальніше.

8 І він став розпитувати про те, що саме вони вивчали. Прочанин відказав: "З-поміж нас усіх найбільше вчився я", - і, нічого не приховуючи, розповів, як мало він вчився і наскільки поверхневим було це навчання.

[65] 1 "То що ж, у такому разі, ви проповідуєте?" "Ми не проповідуємо, - мовив прочанин, - ми просто по-дружньому розмовляємо з деякими людьми про Божі поняття, приміром, після обіду з тими, хто нас запрошує."

2 "Однак, - сказав монах, - про які Божі поняття ви розмовляєте? Власне це ми й хочемо знати."

3 Ми говоримо, - відповів прочанин, - то про одну чесноту, то про іншу, і при цьому вихваляємо її; то про одну ваду, то про іншу, засуджуючи її."

4 "Ви - не вчені, - сказав монах, - а говорите про чесноти і вади; але ж говорити про це можна тільки двома способами: або завдяки знанням, або завдяки Святому Духові. Якщо не завдяки знанням, то завдяки Святому Духові."*

5 Почувши ці слова, прочанин трохи насторожився, бо такий хід роздумів не надто йому сподобався. Якусь хвилю помовчавши, він сказав, що немає потреби й далі про це говорити.

6 Та монах наполягав: "Сьогодні навколо стільки хиб від Еразма та стільки інших, які одурили цілий світ, а ви не бажаєте пояснити, про що говорите?"

-----
* Власне це - чи від Святого Духа - ми й хочемо дізнатися.

[66] 1 Прочанин мовив: "Отче, я скажу більше, ніж уже сказав, хіба що перед своїми настоятелями, які можуть мене до цього зобов'язати."

2 Перед цим монах поцікавився, чому Калісто прийшов у такому вбранні (він був у короткій сорочці, з крилатим брилем на голові, у руці тримав патерицю, а на ногах мав черевики, які доходили йому мало не до середини литок; на зріст він був дуже високий, а тому вигляд у нього був доволі несусвітний).

3 Прочанин розповів йому, як в Алькалі їх ув'язнили і звеліли одягатися, як студенти, а цей його товариш з огляду на сильну спеку віддав свою мантию одному бідному клирику.

4 У відповідь на це монах пробурмотів сам до себе: "Charitas incipit a se ipso"*, - скидалося на те, що він не надто вдоволений.

5 Та повернімось до згаданої історії: супріор, якому не вдалося витягнути з прочанина нічого, крім того, що вже було сказано, кинув: "Що ж, залишайтеся тут, і ми таки примусимо вас розповісти геть усе".

6 Після цього всі монахи поквапом вийшли.

7 Прочанин першим спитав: чи хочуть монахи залишитися в тій каплиці чи деінде? Супріор відповів, що їм слід залишатися в каплиці.

8 Тоді монахи позакривали всі двері і, вочевидь, подалися обговорювати цю справу із суддями.

9 Тож вони обидвоє перебували в монастирі три дні, харчуючись разом із монахами у трапезній; за весь цей час ніхто з представників суду до них не приходив.

10 В їхній кімнаті майже завжди було повно монахів, які приходили їх побачити. Прочанин постійно провадив свою звичну мову; унаслідок цього поміж ними стала відчуватися певна незгода, бо багато хто виявляв до нього симпатію.

-----
* "Доброчинність розпочинається з себе самого" (лат.) - (прим. пер.)

[67] 1 Коли минуло три дні, прийшов нотаріус і забрав їх до в'язниці. Проте розмістили їх не внизу, зі злочинцями, а в якомусь приміщенні нагорі, де було страшенно брудно, позаяк приміщення те було старе і давно не використовувалося.

2 Обидвох прикували за ногу до одного ланцюга.

3 Ланцюг цей було прикріплено до стовпа, який стояв посеред будинку; він був десять чи тринадцять долонь завдовжки. Щоразу, коли хтось із них хотів щось зробити, то інший мав його супроводжувати.

4 Усю ніч вони не стулили повік.

5 Наступного дня, коли про їхнє ув'язнення стало відомо в місті, їм передали до в'язниці щось, на чому можна було спати, і велику кількість всього, що було їм потрібно. Відвідати їх постійно приходила сила-силенна люду, і прочанин далі дотримувався свого звичаю говорити про Бога.

6 Бакалавр Фріас прийшов допитати кожного з них окремо, і прочанин віддав йому всі папери, а то були "Вправи", на перегляд.

7 На питання про те, чи є у них товариші, вони відповіли ствердно і сказали, де ті перебувають. Негайно за наказом бакалавра туди пішли і привели Касереса й Артеагу до в'язниці; Хуаніко, який згодом став монахом, залишили у спокої.

8 Цих, однаке, розмістили не нагорі, разом з двома першими, а внизу, де сиділи звичайні в'язні. І тут прочанин не схотів взяти собі адвоката чи повіреного.

[68] 1 Через кілька днів його викликали до чотирьох суддів; троє з них були докторами - Санктісідоро, Паравіньяс і Фріас, - а четвертим був бакалавр Фріас. Усі вони вже переглянули "Вправи";

2 тепер же вони заходилися ставити йому безліч запитань, не тільки про "Вправи", але й про богослов'я, приміром, стосовно Тройці і Євхаристії та його розуміння цих догм. Спершу він зробив вступ,

3 та потім, згідно з велінням суддів, говорив так, що в них не було підстав у чомусь його звинувачувати.

4 Бакалавр Фріас, який вів перед у цих розпитуваннях, спитав його також про щось з царини канонічного права.

5 На все це прочанин мав неухильно відповідати, проте він завжди перше казав, що не знає, що говорять про ці поняття вчені.

6 Тоді йому наказали розтлумачити першу заповідь так, як він зазвичай її тлумачив. Він почав було пояснювати, та це забрало у нього стільки часу і він стільки всього сказав про першу заповідь, що в них зникло бажання розпитувати його далі.

7 До цього, коли мова йшла про "Вправи", вони вельми настійливо цікавилися одним пунктом, що стоїть на початку: коли думка є легким гріхом, а коли - смертним.

8 А справа була ось у чому: як він, не маючи освіти, наважився це визначати. У відповідь він сказав: "Визначте, правильно це чи ні, і якщо неправильно, то засудіть це". Проте зрештою вони пішли, нічого не засудивши.

[69] 1 Поміж багатьма людьми, як приходили до в'язниці поговорити з ним, разом із бакалавром Фріасом прийшов якимось дон Франсиско де Мендоса, який зараз є кардиналом в Бургосі.

2 Він по-дружньому розпитав, як прочанинові ведеться у в'язниці і чи бентежить його те, що він перебуває у такому місці. На це останній відказав: "Я відповім вам так, як відповів сьогодні одній дамі, яка, побачивши мене за ґратами, промовляла слова співчуття.

3 Я сказав їй: "Цим ви засвідчуєте, що не хочете опинитися у в'язниці заради любови до Бога. Хіба ж ув'язнення видається вам таким уже великим злом? Що ж, а я гадаю, що в Саламанці не так багато кайданів та ланцюгів, яких я не побажав би заради любови до Бога".

4 У той час трапилося так, що з в'язниці втекли всі в'язні, проте двоє товаришів прочанина, які сиділи разом із ними, не втекли.

5 Коли їх знайшли там вранці самих, при відкритих дверях, це стало для всіх доброю наукою і спричинилося до жвавого поголосу в місті; пізніше їм виділили під в'язницю цілий дім, що стояв неподалік.

[70] 1 Після двадцяти днів ув'язнення їх викликали, аби оголосити рішення суду, яке полягало в тому, що ні в їхньому житті, ні у вченні не знайдено жодних помилок.

2 Тож вони могли й далі робити те, що робили досі, себто тлумачити вчення і бесідувати про Божі справи; єдиним винятком була заборона визначати: ось це - смертний гріх, а це - легкий, аж доки вони не провчаться ще чотири роки.

3 Після того, як це рішення зачитали, судді поставилися до арештантів вельми приязно, прагнучи, вочевидь, задовольнити прочанина.

4 Прочанин сказав, що зробить все згідно з цим рішенням, але не вважає його задовільним, оскільки, ні в чому його не засуджуючи, йому закривають рота, позбавляючи можливості допомагати ближнім тим, чим він може.

5 І хоч доктор Фріас наполягав, виявляючи при цьому неабияку люб'язність, прочанин не зронив більше ні слова, зазначивши тільки, що чинитиме так, як йому наказано, доки знаходитиметься під юрисдикцією Саламанки.

6 Їх випустили з в'язниці, і він, довірившись Богові, почав розважати над тим, що ж йому робити далі.

7 У тому, щоб залишитися в Саламанці, він вбачав чималі труднощі, бо йому здавалося, що, заборонивши визначати смертні та легкі гріхи, перед ним закрили двері, через які він міг допомагати душам.

[71] 1 Тож він вирішив податися до Парижа вчитися.

2 Коли в Барселоні прочанин розмірковував про те, чи вчитися йому взагалі і, якщо так, то скільки, він переймався тільки одним: вступати йому, здобувши освіту, до якогось монаршого чину чи просто йти світом.

3 Коли йому спадало на думку стати монахом, то у нього тут-таки з'являлося бажання вступити до якогось підупалого та не надто зреформованого чину (якщо вже йому судилося стати монахом), щоб більше в ньому страждати;

4 Бог, думав він, їм, либонь, допоможе. І Бог дарував йому тверду впевненість у тому, що він легко знесе всі образи й кривди, яких може зазнати.

5 Під час ув'язнення в Саламанці він і далі відчував таке ж бажання допомагати душам, а з цією метою спершу здобути освіту і тоді вже зібрати навколо себе інших з такими ж намірами, зберігши й тих, хто вже був біля нього.

6 Налаштувавшись вирушати до Парижа, він домовився з останніми, що вони зачекають на місці, доки він не з'ясує, чи знайдеться можливість влаштувати так, щоб і вони могли вчитися.

[72] 1 Чимало вельми поважних осіб наполегливо вмоляли його не йти, проте їм не вдалося його переконати. Тож днів через п'ятнадцять чи двадцять після того, як прочанин вийшов із в'язниці, він вирушив у дорогу сам-один, повантаживши на невеликого ослика кілька книжок.

2 Коли він прибув до Барселони, усі, хто його знав, заходилися відраджувати його від мандрівки до Франції через жорстокі війни, наводячи досить незвичайні свідчення і розповідаючи навіть, що іспанці там насаджують на рожен; проте він так і не відчув жодного страху.

8. Поступ у Парижі: 1528-1535

[73] 1 Тож прочанин сам вирушив пішки до Парижа. Туди він прибув в лютому чи десь в той час; заважаючи на те, що він розповідає, це було в 1527 чи 1528 р.

2 Він оселився в одному будинку разом із кількома іспанцями і ходив до Монтег'ю вивчати гуманітарні науки.

3 Причиною цього був той поспіх, з яким він був змушений просуватися вперед у навчанні; тепер же йому неабияк бракувало основ. Вчився він з дітьми, дотримуючись заведеного в Парижі порядку та методів.*

4 Коли він тільки-но прибув до Парижа, один купець дав йому двадцять п'ять ескудо за розпискою з Барселони, і він віддав їх на зберігання одному з іспанців, що жили разом із ним; той, однак, за короткий час розтратив їх і не мав з чого виплатити.

5 Таким чином, вже після Великого посту у прочанина не залишилося нічого, як через його власні витрати, так і через згадану вище причину; він був змушений просити милостиню і навіть покинути дім, в якому жив.

-----
* Коли він був ув'язнений в Алькалі, народився володар Іспанії; це дає змогу вирахувати все, навіть попередні події.

[74] 1 Йому вдалося потрапити у шпиталь св. Якова, "Les Innocents".

2 Вчитися йому було страшенно не вигідно, бо шпиталь цей знаходився доволі далеко від колегії Монтег'ю; щоб застати відчинені двері, доводилося повертатися на Angelus, а вийти можна було вже за білого дня. Тому він не міг відвідувати лекції так, як належить.

3 Ще однією перепоною була потреба просити милостиню, щоб якось прогудуватися. Болю в шлунку він не відчував ось уже майже п'ять років, і тому почав завдавати собі суворішої покути та пильніше дотримуватися посту.

4 Проживши так якийсь час у шпиталі й пошуках милостині, він побачив, що сягнув дуже незначного поступу в навчанні, і почав міркувати, що ж йому робити. Знаючи, що дехто служить у колегіях у регентів і має при цьому час для навчання, він вирішив і собі пошукати господаря.

[75] 1 Велику втіху йому приносили описані нижче роздуми, які, крім того, додавали йому рішучості: він уявляв свого господаря Христом; одного зі студентів називав св. Петром, іншого - св. Йоаном, і так кожного величав одним із апостолів:

2 "Коли господар мені щось звелить, я думатиму, що це мені велить Христос; коли мені звелить інший, я думатиму, що це мені велить св. Петро".

3 Він неабияк старався знайти собі господаря; говорив, з одного боку, з бакалавром Кастро, а також з монахом-картузіянцем, який знав багатьох учителів, і з іншими; проте їм так і не пощастило підшукати йому господаря.

[76] 1 Виходу він не знаходив, і врешті-решт один іспанський монах якось сказав прочанинові, що для нього було б краще щороку вирушати до Фландрії і проводити там два місяці чи навіть менше, аби забезпечити себе засобами для навчання на цілий рік. Йому ця ідея видалася доброю, і він поклався на Божу волю.

2 За цією порадою він щороку приносив з Фландрії гроші, на які можна було якось жити. Одного разу він також подався до Англії і приніс звідтіля більше милостині, аніж це зазвичай бувало в інші роки.

[77] 1 Повернувшись з Фландрії перший раз, він почав завзятіше, ніж завжди, налагоджувати духовні зв'язки і майже одночасно викладав "Вправи" трьом особам, а саме: Перальті, бакалаврові Кастро, який був у Сорбонні, й одному біскайцю на ймення Амадор, що мешкав у колегії св. Варвари.

2 З цими чоловіками відбулися великі переміни: вони пороздавали вбогим усе, що у них було, навіть книги, і стали просити милостиню в Парижі. Згодом оселилися у шпиталі св. Якова, де раніше жив прочанин і звідки повинен був піти з огляду на згадані вище причини.

3 Через це в університеті здійнялася страшенна буча, оскільки Перальті і бакалавр Кастро були людьми добре знаними.

4 Іспанці тут-таки втягнулися в сутичку з обидвома магістрами, проте, не змігши їх переконати повернутися до університету, вони одного разу прийшли озброєні, великою юрбою, і витягнули чоловіків зі шпиталю.

[78] 1 Коли їх відвели до університету, то змусили пообіцяти, що спершу вони закінчать своє навчання, а тоді вже братимуться за здійснення своїх задумів.

2 Бакалавр Кастро згодом приїхав до Іспанії і якийсь час проповідував у Бургосі, а потім став картузіанським монахом у Валенсії.

3 Перальта ж пішки вирушив у прощу до Єрусалима. Утім в Італії його перехопив один капітан, його кривий, який зумів відвести його до Папи і влаштував так, що Папа звелів Перальті повернутися до Іспанії.

4 Усе це сталося не відразу, а через кілька років.

5 В Парижі, особливо в середовищі іспанців, про прочанина пішов гучний погосол. Наш магістр де Говеа, стверджуючи, що прочанин довів до божевілля Амадора, який був у його колегії, вирішив і оголосив: тільки-но прочанин поткнеться до колегії св. Варвари, як його одразу добряче від гамселять, вважаючи за звабника студентів.

[79] 1 Іспанець, разом з яким прочанин жив на початку і який розтратив його гроші, не повернувши ні шеляга, через Руан вирушив до Іспанії, проте в Руані, очікуючи на проїзд, заслабував.

2 Коли він лежав недужий, прочанин довідався про це з його листа і захотів відвідати іспанця і допомогти йому. Він також подумав, що за таких обставин зуміє переконати іспанця зректися світу і повністю віддатися служінню Богові.

3 Щоб здійснити це, він відчув бажання пройти ті двадцять вісім ліг, які відділяють Париж від Руана, пішки, босоніж та не вживаючи ні їжі, ні води. Коли він молився за це, його охопив сильний страх.

4 Урешті-решт він попрямував до св. Домініка і там вирішив все ж іти так, як описано вище, позаяк той великий страх спокусити Бога, що було його проїняв, вже минувся.

5 Наступного дня вранці, коли йому потрібно було рушити в дорогу, він піднявся вдосвіта. Коли він почав одягатися, до нього підступив такий сильний страх, що йому майже здалося, наче він навіть не зможе зодягнутися.

6 Та попри таку осоружність він все ж вийшов з дому і з міста ще до світання

7 Однак страх не відступав і діймав його аж до Аржентея, обгородженого муром містечка, що стоїть за три ліги від Парижа по дорозі на Руан; подекують, що там зберігається вбрання нашого Господа.

8 Містечко те він проминув у тих-таки духовних муках, та коли підступив до узвишся, муки стали відходити. Це принесло йому неабияку втіху і додало духовної наснаги; він відчув таку радість, що просто посеред поля почав кричати, говорити з Богом і т.д.

9 Того вечора він зупинився на ночівлю в одному шпиталі разом з якимось жебраком, пройшовши за день чотирнадцять ліг. Наступного дня він знайшов пристановище в якійсь столі, а на третій день прийшов до Руана: увесь цей час він нічого не їв і не пив, а йшов босоніж, як і вирішив раніше.

10 У Руані він розрадив недужого і допоміг йому сісти на корабель, який ішов до Іспанії. Він також дав йому листи, адресовані своїм товаришам, які перебували у Саламанці, а саме: Калісто, Касересу й Артеазі.

[80] 1 Щоб не було потреби говорити про його товаришів далі, їхня доля була такою:

2 доки прочанин був у Парижі, він часто писав до них, як вони й домовилися, повідомляючи про свої обмежені можливості забрати їх до Парижа вчитися.

3 А проте він все ж написав до доньї Леонор де Маскареньяс, звернувшись до неї з проханням посприяти Калісто і забезпечити його листом до двору короля Португалії, щоб він міг отримати одну із стипендій, які португальський король встановив у Парижі.

4 Донья Леонор дала Калісто потрібні листи, віслюка, щоб на ньому їхати, і гроші на витрати.

5 Калісто подався до двору короля Португалії, але в кінці до Парижа так і не поїхав; натомість, повернувшись в Іспанію, він вирушив до імператорської Індії* з одною духовною жінкою.

6 Згодом він повернувся до Іспанії, та трохи пізніше знову подався в ту ж таки Індію і цим разом вернувся в Іспанію багатієм, здивувавши в Саламанці всіх тих, хто знав його раніше.

7 Касерес повернувся до Сеговії, свого рідного міста, і почав жити там так, що здавалося, наче він забув про свої колишні наміри.

8 Артеагу призначили командором. Згодом, коли Товариство вже знаходилося в Римі, йому надали єпископат в Індії.

9 Він писав прочанинові, щоб цю посаду віддали комусь з Товариства, та відповідь була негативною, і він вирушив в якості єпископа до імператорської Індії, де й помер за доволі дивних обставин:

10 трапилося так, що він занедужав, а біля нього стояли дві пляшки з водою для пиття; в одній була вода, яку звелів йому пити лікар, а в іншій - отруйна сулемова вода; власне з останньої йому помилково дали напитися, що його й погубило.

-----

* Тут і далі під назвою "Індія" мається на увазі Мексика. - (прим. пер.)

[81] 1 З Руана прочанин повернувся до Парижа, де дізнався, що випадок з Кастро та Перальтою наробив неабиякого галасу довкола нього і що інквізитор вже викликав його до себе.

2 Та він не схотів більше чекати і пішов до інквізитора, якому сказав, що чув, начеб той його розшукував, і що він готовий до всього, що той забажає (інквізитором був наш магістр Орі, монах-домініканець),

3 та тільки волів би, щоб усе це відбувалося швидко, бо на святого Ремігія у нього був намір записатися на курс мистецтв, тому йому хотілося спершу владнати цю справу, аби мати змогу краще відвідувати свої заняття.

4 Інквізитор, одначе, більше не викликав його; він тільки сказав, що про його вчинки справді говорили, і т.д.

[82] 1 Невдовзі настав день святого Ремігія, який припадає на перше жовтня, і прочанин записався на курс мистецтв до міністра на ім'я Хуан Пенья;
2 зробив він це з наміром утримати тих, хто вже прийняв рішення служити Господеві, але не шукати далі інших, щоб маги змогу вчитися сумлінніше.
3 Коли він почав ходити на лекції цього курсу, до нього стали навідуватися ті ж спокуси, які діймали його в Барселоні, коли він вивчав граматику. Щоразу, коли він слухав лекцію, то ніяк не міг зосередитися через безліч духовних вражень, що спадали йому на думку.
4 Усвідомлюючи, що поступ у навчання в нього вельми незначний, він пішов до свого магістра і пообіцяв, що неодмінно ходитиме на всі лекції його курсу, доки зможе знайти хліб і воду, аби прогодуватися.
5 Після того, як він дав таку обіцянку, усі ті благочестиві думки, які приходили до нього невчасно, зникли, і він спокійно продовжив своє навчання.
6 У той час він спілкувався з магістром П'єром Фавром та магістром Франциском Ксаверієм, яких згодом переконав служити Богові за допомогою "Вправ".
7 Коли він слухав зазначений курс, ніхто до нього не чіплявся, як то було раніше.
8 З цього приводу Фраго якимось сказав йому, що здивований тим, як спокійно він просувається вперед, і ніхто не завдає йому клопотів; він же на це відповів: "Причина в тому, що я ні з ким не говорю про Божі речі; та коли курс добіжить кінця, ми повернемося до своєї звичної діяльності".

[83] 1 Коли вони вдвох отак перемовлялися, надійшов один монах і попросив доктора Фраго спробувати підшукати йому якийсь дім, позаяк у тому, де він жив, померло багато людей - від чуми, як гадали; власне тоді в Парижі починалася чума.
2 Доктор Фраго з прочанином захотіли піти й оглянути будинок. Вони взяли з собою жінку, добре обізнану в цих справах, і вона, шойно увійшовши досередини, підтвердила, що там чума.
3 Прочанин вирішив увійти і собі. Натрапивши на недужого, він втішив його і доторкнувся рукою до виразки. Якусь хвилину він розраджував та підбадьорював його, а тоді вийшов сам-один.
4 Тут у нього так розболілася рука, що йому видалося, наче він підхопив чуму. Це враження було настільки сильним, що він ніяк не міг його подолати, аж доки з силою не засунув руку собі до рота і не покрутив нею всередині зі словами: "Якщо в тебе чума на руці, то матимеш її і в роту".
5 Вчинивши так, він позбувся і згаданого враження, і болю в руці.

[84] 1 Проте, коли він повернувся до колегії св. Варвари, де тоді мешкав і де відвідував лекції, ті з колегії, хто знав, що він входив до зараженого чумою будинку, повтікали від нього і не впустили його всередину. Тож йому довелося кілька днів перебути деінде.
2 В Парижі є звичай, що ті, хто вивчає мистецтва третій рік, для того, щоб здобути бакалаврат, повинні "взяти камінь", як це там називається. А через те, що для цього потрібно витратити один ескудо, найубогіші не можуть собі цього дозволити.
3 Прочанин почав вагатися, чи варто йому це робити.
4 Його охопили сильні сумніви, і він ніяк не міг визначитися, а тому вирішив покласти в цій справі на розсуд свого магістра, який порадив йому "взяти камінь", прочанин так і вчинив. Але не бракувало й кількох критиканів; принаймні один іспанець висловив свою думку стосовно цього.
5 На той час у Парижі він мав серйозні клопоти зі своїм шлунком; що п'ятнадцять днів його мучив біль у шлунку, який не минав понад годину і викликав у нього пропасницю. Одного разу біль у шлунку не вщухав шістнадцять чи сімнадцять годин поспіль.

6 До того часу він вже закінчив курс мистецтв, кілька років студював богослов'я і назбирав собі товаришів. Недуга діймала його все сильніше й сильніше, і йому не вдавалося знайти ліків від неї, хоч він і перепробував багато всього.

[85] 1 Лікарі твердили одне: не залишалося нічого, що могло б йому допомогти, крім рідного повітря. Та й товариші давали йому ту ж пораду, неабияк наполягаючи.

2 На той час усі вони вже вирішили, що робитимуть далі, а саме: вирушать до Венеції і до Єрусалима та витратять своє життя на добро душам;

3 якщо ж їм не дозволять залишитися в Єрусалимі, то вони повернуться до Рима і постануть перед Вікарієм Христа, щоб він скористався ними там, де, на його розсуд, це сприятиме примноженню Божої слави та приносить користь душам.

4 Вони також мали намір упродовж року чекати у Венеції на проїзд;

5 якщо ж дістатися на Схід того року буде неможливо, вони звільняться від своєї обітниці йти до Єрусалима та вирушать до Папи, і т.д.

6 Зрештою прочанин піддався на вмовляння товаришів, також і тому, що іспанці, які були серед останніх, мали деякі справи, які він міг владнати.

7 Вони уклали таку домовленість: коли прочанин почуватиметься добре, то вирушить і залагодить їхні справи, а тоді подасться до Венеції, де зачекає товаришів.

[86] 1 Тоді йшов тридцять п'ятий рік, товариші ж, згідно з домовленістю, мали вирушити в дорогу в тридцять сьомому році, у день Навернення св. Павла; насправді ж вони вирушили в листопаді тридцять шостого через те, що вибухнула війна.

2 Коли прочанин вже зібрався вирушати, він почув, що його звинуватили перед інквізитором і проти нього порушили справу.

3 Знаючи це і бачачи, що його не викликають, він пішов до інквізитора і розповів про те, що почув, а також про те, що збирається вирушати в Іспанію і має товаришів; він просив того зволити прийняти рішення.

4 Інквізитор сказав, що звинувачення було, це правда, однак йому воно видалося не надто важливим.

5 Він хотів лишень побачити рукопис "Вправ". Коли він їх побачив, то дуже похвалив і попросив прочанина дати примірник; той так і вчинив.

6 Та попри це прочанин знову наполіг на тому, щоб справу довели до вироку. Коли ж інквізитор відмовився, він привів до нього додому громадського нотаріуса та свідків і засвідчив усе це.

9. Прощання з Іспанією: 1535

[87] 1 Владнавши цю справу, він сів на поні, якого йому купили товариші, і сам вирушив до рідного краю. У дорозі йому стало значно краще.

2 Діставшись до провінції, він повернув з битого шляху на гірську стежину, на якій було не так людно. Трохи проїхавши, він побачив двох озброєних чоловіків, як наближалися до нього (стежина та мала лиху славу через розбійників).

3 Ті ж, вже його проминувши, повернули назад й вельми квапливо стали його наздоганяти, аж він трохи злякався.

4 Та все ж він заговорив до них і з'ясував, що то були слуги його брата, який послав їх йому назустріч,

5 позаяк отримав, вочевидь, звістку про приїзд прочанина з Байонни у Франції, де останнього впізнали. Вони подалися вперед, а він поїхав тією ж дорогою

6 Перед тим, як дістатися до місця, він знову зустрів згаданих вище слуг, які підходили до нього. Вони дуже наполегливо стали просити його завітати до братового дому, однак їм не вдалося примусити його до цього.

7 Він подався до шпиталю, а пізніше, слушної години, вирушив шукати милостиню тим краєм.

[88] 1 У шпиталі він заходився говорити з багатьма, хто приходив його відвідати, про діяння Бога, завдяки милості якого постали щедрі плоди.

2 Щойно прибувши, він вирішив щодня викладати християнське вчення дітям, але його брат рішуче заперечував проти цього, стверджуючи, що ніхто не прийде.

3 На це він відказав, що достатньо й одного. Проте після того, як він взявся це робити, послухати його незмінно приходило чимало люду, у тому числі навіть і його брат.

4 Крім тлумачення християнського вчення, у неділю і свята він проповідував, приносячи користь і допомагаючи душам, які долали багато миль, щоб послухати його.

5 Він також зробив спробу викорінити деякі зловживання, і з Божою поміччю йому пощастило дещо виправити. Приміром, він домігся у того, хто чинив правосуддя, заборони азартних ігор під загрозою покарання.

6 Панував там ще один огидний звичай, який полягав у тому, що дівчата в тім краю завжди ходять з непокритою головою і не покривають її, аж доки не вийдуть заміж.

7 Є, однак, чимало таких, що стають полюбовницями священників та інших чоловіків і зберігають їм вірність, наче вони їхні дружини.

8 Це настільки звично, що ці полюбовниці зовсім не соромляться говорити, що покрили голову заради такого-то, і в такій якості відомі всім.

[89] 1 Зазначений звичай породжує чимало зла. Прочанин переконав губернатора видати закон, як яким всіх жінок, які покрили голови заради чоловіків, не будучи їхніми дружинами, очікувало покарання. Так цей огидний звичай почав потрохи занепадати.

2 Він добився розпорядження, згідно з яким про вбогих мали піклуватися регулярно і на офіційному рівні;

3 також тричі в день на Angelus, себто вранці, опівдні та ввечері, мав звучати благовіст, щоб люди могли молитися, як у Римі.

4 Хоч спершу прочанин почувався добре, але потім серйозно занедужав.

5 Одужавши, він вирішив, що час уже братися за залагодження справ, які доручили йому товариші, й надумав вирушити в дорогу без грошей. Дізнавшись про це, його брат вельми засмутився; він соромився того, що прочанин мав намір іти пішки.

6 До вечора той розсудив владнати це так: до кордону провінції доїхати верхи у супроводі свого брата та рідні.

[90] 1 Проте виїхавши з провінції, прочанин спішився і, нічого з собою не взявши, подався до Памплони, а звідси - до Альмасану, рідної сторони отця Лаїнеса; звідтіля він вирушив до Сігвенци та Толедо, а з Толедо - до Валенсії.

2 В усіх цих рідних краях своїх товаришів він не схотів брати нічого, хоч йому й пропонували з неабиякою наполегливістю чимало.

3 У Валенсії він поговорив з Кастро, який був монахом-картузіянцем. Прочанин хотів кораблем дістатися до Генуї, та добрі друзі з Валенсії благали його не робити цього, позаяк, з їхніми словами, у морі плавав Барбаросса з багатьма кораблями, і т.д.

4 І хоч вони говорили багато різних речей, цілком достатньо, щоб налякати прочанина, ніщо не могло змусити його відчути вагання.

[91] 1 Сівши на великий корабель, прочанин пережив страшну бурю, про яку йшла вже мова вище, коли говорилося, що тричі він був за крок від смерти.

2 Прибувши до Генуї, він вирушив у дорогу до Болоньї; на цій дорозі йому випало чимало страждань, особливо одного разу, коли він заблукав і пішов уздовж ріки, яка текла глибоко вниз, тоді як дорога йшла верхом; чим далі він по ній просувався, тим вужчою вона ставала.

3 Урешті стежина стала такою вузькою, що він не міг ані йти вперед, ані повернути назад.

4 Тож йому довелося доволі довго повзти, добряче набравшись при цьому страху, бо щоразу, коли він рухався, йому здавалося, наче він ось-ось упаде в ріку.

5 То була найбільша фізична напруга, якої він коли-небудь зазнавав, проте він виплутався.

6 Щоб потрапити до Болоньї, потрібно було перейти через дерев'яний місток, з якого прочанин упав. Коли ж він підвівся, весь мокрий і вкритий багнюкою, та багато хто з тих, що там були, розреготалися.

7 Увійшовши до Болоньї, він став просити милостиню, та не роздобув ні шеляга, хоч і шукав повсюди.

8 Якийсь час у Болоньї він прохворів, потім подався до Венеції, мандруючи у такий же спосіб.

10. Венеція і Віченца: 1535-1537

- [92] 1 Під час перебування у Венеції прочанин займався викладанням "Вправ" та іншими духовними справами.
- 2 Найвизначнішими особами, яким він викладав, були магістр П'єтро Контаріні та магістр Гаспер де Доктіс, а також один іспанець на ім'я Росас.
- 3 Там був ще й інший іспанець, який звався бакалавром Осесом і знаходився в тісному контакті з прочанином і з єпископом Четте.
- 4 Хоч у нього й було до певної міри бажання взятися до "Вправ", та він все ж його не здійснював.
- 5 Зрештою він таки надумав їх зробити. І виконавши їх за три чи чотири дні, він відверто розказав прочанинові, що через плітки, які поширювали деякі люди, він побоювався, щоб у "Вправах" не навчитися якомусь злу.
- 6 З цієї причини він приніс із собою деякі книги, щоб звернутися до них у випадку, якщо раптом його захочуть обдурити.
- 7 "Вправи" стали йому у великій пригоді, і, зрештою, він вирішив наслідувати життя прочанина.
- 8 Він помер першим серед товаришів прочанина.

- [93] 1 У Венеції прочанин зазнав ще одного гоніння: багато хто твердив, що його зображення спалили в Іспанії і в Парижі.
- 2 Ця справа зайшла так далеко, що було проведено слідство і винесено вирок на користь прочанина.
- 3 Дев'ятеро товаришів прочанина прийшли до Венеції на початку тридцять сьомого року. Там вони розділилися, щоб служити в різних шпиталях.
- 4 Через два чи три місяці всі вони подалися до Рима, аби отримати благословення на мандрівку до Єрусалима.
- 5 Прочанин не пішов з ними через доктора Ортіса, а також через нового театинського кардинала.
- 6 З Рима його товариші повернулися з розпискою на 200 чи 300 ескудо, які їм дали як милостиню на мандрівку до Єрусалима.
- 7 Вони не хотіли брати їх інакше, ніж у вигляді розписки; згодом, не знайшовши можливості поїхати до Єрусалима, вони повернули ці гроші жертводавцям.
- 8 Товариші повернулися до Венеції так, як і пішли, тобто пішки і просячи милостиню; при цьому вони розділилися на три групи таким чином, щоб у кожній з цих груп були люди різних національностей.
- 9 Там-таки, у Венеції, ті, кого ще не було висвячено, прийняли священство, і нунцій (згодом відомий як кардинал Вералло), який тоді був у Венеції, дав їм на це дозвіл.
- 10 Їх було висвячено *ad titulum paupertatis*, і всі вони дали обітницю цнотливості й убогості.

- [94] 1 Того року кораблів на Схід не було, оскільки венеціанці розірвали відносини з турками.
- 2 Тому, бачачи, що сподівання на мандрівку відкладаються, вони розійшлися венеціанськими теренами, маючи намір рік зачекати, як було вирішено колись; якщо ж по закінченні цього року в них так і не буде нагоди вирушити, то вони підуть до Рима.
- 3 Прочанинові випало йти з Фавром та Лаїнесом до Віченци.
- 4 Там вони знайшли поза межами міста якийсь дім, де не було ні дверей, ні вікон, і зупинилися в ньому; спали вони на соломі, якої трішки принесли туди.

5 Двоє з них постійно двічі на день ходили до міста просити милостиню, та отримували так мало, що ледь могли прогодуватися.

6 Зазвичай вони з'їдали невеликий підсмажений хлібець, якщо він у них був; той, хто залишався вдома, мав його приготувати.

7 Так вони провели сорок днів, не займаючись нічим, окрім молитви.

[95] 1 Коли ц сорок днів минули, до них прийшов магістр Хуан Кодурі, і вони четверо вирішили почати проповідувати. Усі четверо розійшлися по різних площах і почали проповідувати в один і той же день та годину, спершу гучно викрикуючи і привертаючи увагу людей підкиданням шапок.

2 Їхні проповіді спричинилися до великого сум'яття в місті; багато людей просунулось у благочесті, і товариші отримали з більшою щедрістю всі потрібні їм для життя речі.

3 У той час, коли прочанин знаходився у Віченці, до нього навідувалось немало духовних видінь і він часто, сказати б, майже регулярно, відчував утіху; коли ж він перебував у Парижі, все було навпаки.

4 В усіх цих мандрах він зазнав великих надприродних пізнань, схожих на ті, які зазвичай приходили до нього в Манресі, особливо тоді, коли став у Венеції готуватися до священства і до відправи своєї першої Меси.

5 Ще перебуваючи у Віченці, він дізнався, що один з його товаришів, який був у Бассано, занедужав і знаходився на порозі смерті; прочанин тоді і сам хворів пропасницею.

6 Проте він вирушив у дорогу і крокував уперед так бадьоро, що Фавр, його товариш, ледь встигав за ним.

7 По дорозі Бог навів йому упевненість, і він сказав про це Фаврові, що їхній товариш не помре від цієї недуги.

8 Коли вони добулися до Бассано, товариш цей вельми втішився і невдовзі одужав.

9 Після того всі вони повернулися до Віченци, і якийсь час знаходилися там вдесьтьох; дехто з них ходив збирати милостиню у містечках довкола Віченци.

[96] 1 Пізніше, коли добіг кінця рік, а їм так і не пощастило сісти на корабель, вони вирішили йти до Рима, навіть прочанин, позаяк коли його товариші подалися туди іншим разом, ті двоє, стосовно яких у нього були сумніви, виявили себе з найкращого боку.

2 Вони вирушили до Рима, розділившись на три чи чотири групи, прочанин - з Фавром та Лаїнесом. Під час цієї мандрівки Бог відвідав його у вельми особливий спосіб.

3 Після того, як прочанин став священником, він вирішив упродовж року не відправляти Месу, готуючись і молячись Пресвятій Діві, аби вона зволила помістити його разом зі Своїм Сином.

4 Одного дня, за кілька миль від Рима, він молився в якійсь церкві і тут відчув у своїй душі таку перемену і так ясно побачив, що Бог Отець помістив його біля Христа, Свого Сина, що не наважився навіть у цьому засумніватися.*

-----
* І я, що пишу ці рядки, сказав прочанинові, коли він мені це розповів, що чув, як Лаїнес розказував про це з іншими подробицями. На це він відповів мені, що все сказане Лаїнесом - правда, позаяк сам він не пригадує цього так детально, проте зараз, коли він розповів це, то певний, що не сказав нічого, крім правди. Те ж саме він говорив мені і про інші речі.

[97] 1 Прибувши до Рима, він сказав своїм товаришам, що бачить зачинені вікна, маючи на увазі, що їм доведеться зіткнутися з численними протиріччями.

2 Він також мовив: "Маємо бути вельми пильними й уникати спілкування з жінками, якщо тільки вони не знатного роду".

3 Якщо вже про це зайшла мова, то пізніше в Римі магістр Франциск був сповідником в одній жінки й іноді відвідував її, щоб побесідувати про духовні питання, а згодом виявилось, що вона вагітна; проте Господь зволив, аби того, хто вчинив цю кривду, викрили.

4 Щось подібне трапилося з Хуаном Кодурі, духовну доньку якого застали з чоловіком.

11. Зрештою в Римі: 1538

[98] 1 З Рима прочанин подався до Монтекассино давати "Вправи" докторові Ортісу. Він пробув там сорок днів і в один із них бачив, як бакалавр Осес здіймається на небо. Це викликало у нього багато сліз і принесло велику духовну втіху. Він бачив це настільки ясно, що якби взявся стверджувати протилежне, то йому здалося б, наче він говорить неправду.

2 З Монтекассино прочанин привів із собою Франсиско Естраду;

3 повернувшись до Рима, він заходився допомагати душам. Вони й далі жили у винограднику. Він давав "Духовні Вправи" різним людям одночасно, один із них жив у Санта-Марія-Маджоре, інший - у Понте-Сиксто.

4 Тоді почалися переслідування. Мігель почав завдавати клопотів і погано говорити про прочанина, який домігся, аби його викликали до губернатора, але спершу показав останньому листа, в якому Мігель всіляко вихваляє прочанина.

5 Губернатор допитав Мігеля і постановив вигнати його з Рима.

6 Після цього до гоніння взяли Мударра і Барреда, як твердили, що прочанин та його товариші були втікачами з Іспанії, з Парижа і з Венеції.

7 Зрештою за присутності губернатора і легата, який був тоді в Римі, обидвоє визнали, що не можуть сказати про них нічого поганого: ні про їхні звичаї, ні про їхнє вчення.

8 Легат звелів, щоб усю цю справу замовчали, але прочанин на це не погодився, сказавши, що хоче конкретного рішення.

9 Це не сподобалося ні легатові, ні губернатору, ні навіть тим, хто спершу ставився до прочанина приязно; та врешті-решт, через кілька місяців до Рима прибув Папа.

10 Прочанин пішов поговорити з ним у Фраскати і навів йому кілька фактів; поінформований таким чином, Папа наказав, щоб винесли вирок на користь прочанина, і т.д.

11 З допомогою прочанина та його товаришів в Римі започатковано деякі благочестиві заклади: Дім катехуменів, Дім святої Марти, Дім сиріт і т.д. Решту може розповісти магістр Надаль.

[99] 1 Коли все це було розказано, 20 жовтня я запитав прочанина про "Вправи" і Конституції, бо хотів знати, як він їх упорядкував.

2 Він сказав мені, що не склав "Вправи" всі одразу, а, спостерігаючи у своїй душі деякі зміни і вважаючи їх корисними, думав, що вони зможуть принести користь й іншим, і тоді записував їх; приміром, іспит сумління за допомогою ліній, і т.д.

3 Він сказав, що вибір зробив, зокрема, з того розмаїття духа й думок, яке пережив у Лойолі, коли ще страждав від болю в нозі.

4 Ще він сказав, що про Конституції поговорить зі мною ввечері.

5 Того ж таки дня, перед вечерею, він викликав мене до себе, маючи вигляд людини, зосередженої сильніше, ніж звичайно, і зробив щось на зрієць заяви, суть якої полягала у вияві того наміру і тієї щирости, з якими він все це розповідав. Він висловив упевненість в тому, що ніде не перебільшував,

6 а також сказав, що завдав чимало образ нашому Господеві після того, як почав служити Йому, але ніколи не піддався на смертний гріх.

7 Натомість він повсякчас зростав у благоговінні, тобто у здатності знаходити Бога, а зараз - більше, ніж будь-коли доти у житті.

8 Щоразу, будь-якої години, коли він хотів відшукати Бога, то знаходив Його. І навіть зараз до нього часто навідується видіння, особливо ті, що їх згадано вище, при яких він бачить Христа, як сонце.

9 Це часто траплялося, коли він був заклопотаний важливими справами, і підтверджувало його правоту.

[100] 1 До нього також навідувалось безліч видінь, коли він відправляв Месу; те саме часто відбувалося і тоді, коли він впорядковував Конституції. Він може тепер стверджувати це з впевненістю, бо щодня записував те, що діялося у нього в душі, і має ці записи.

2 Він показав мені доволі великий стос записів, з яких прочитав значний уривок.

3 Переважно то були видіння, як підтверджували ту чи іншу Конституцію, часом він бачив Бога Отця, часом - усіх Осіб Тройці, а часом - Пресвяту Діву, яка то заступалася, то підтверджувала його правоту.

4 Зокрема, він повідав мені про рішення, задля яких упродовж сорока днів щодня правив Месу і щодня щедро проливав сльози. Питання стосувалося того, чи повинна церква мати сталий дохід і чи може Товариство ним користуватися.

[101] 1 Укладаючи Конституції, він дотримувався такого порядку: щодня відправляв Месу, викладав перед Богом той пункт, над яким працював, і молився за це; і під час молитви, і під час Меси він завжди проливав сльози

2 Я захотів побачити всі ці записи Конституцій і запитав його, чи не залишить він їх мені на якийсь час, та він не захотів.